

VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA

Vadyba ir verslo administravimas
Specializacija: Inovacijos ir projektų valdymas

GINTAUTAS MILVYDAS

BAIGIAMASIS BAKALAURO DARBAS

Darnaus vystymosi organizacijose vertinimas teoriniu ir praktiniu aspektu

Leidžiama ginti _____
(parašas)

Katedros vedėja prof.dr.D.Diskienė

Studentas _____
(parašas)

Darbo vadovas Doc.dr.D.Serafinas

(parašas)

Darbo įteikimo data: _____

Registracijos Nr. _____

Darbas įvertintas _____
(data, įvertinimo balas, komisijos pirmininko parašas)

Vilnius, 2017

Turinys

Įvadas.....	3
1. Darnaus vystymosi sampratos, komponentai, standartai: teorinis požiūris ir matavimai	5
1.1. Darnaus vystymosi ištakos ir sampratų įvairovė	5
1.2. Pagrindiniai darnaus vystymosi komponentai ir standartai	9
1.3. Darnaus vystymosi tikslai ir matavimai	14
1.4. Darnios organizacijos apibrėžimas	18
2. Darnaus vystymosi patirtis Lietuvoje.....	21
2.1. Lietuvos Nacionalinė darnaus vystymosi strategija	21
2.2. Darnaus vystymo rodiklių palyginimas skirtinguose Lietuvos regionuose.....	23
3. Tyrimas.....	32
3.1. Tyrimo metodologija ir jų pagrindimas ir tyrimo instrumentas	32
3.2. Tyrimo rezultatai	36
Išvados	42
Pasiūlymai.....	44
Literatūros sąrašas	45
Summary	49
Priedai.....	50
Priedas nr. 1. Klausimynas	50

Įvadas

Darbo aktualumas. Šiandien visuotinai pripažįstama, jog visuomenė susiduria su įvairiausiais iššūkiais, kurie yra skatinami skirtingų globalizacijos procesų, ekonominės aplinkos, socialinių ir kultūrinių, taip pat politinių pokyčių bei ypatingai greito technologinio augimo. Tokie pokyčiai vyksta besikeičiančios darbo rinkos sąlygomis, esant klimato kaitai ir tai, kad senka gamtos ištekliai, taip pat įvairūs, ypač gamybos organizacijose, vykdomi procesai ir nuolatinė jų plėtra. Tokia situacija ir tokios susiformavusios aplinkybės sudarė palankias prielaidas atsirasti naujai jų vienijimo ir apjungimo strategijai, kurioje susijungia visi šie tarpusavyje glaudžiai besisieję elementai ir tampa kaip ekonominiai, socialiniai ir aplinkosauginiai tikslai, kurie integruojami į darniojo vystymosi strategiją. Atkreiptinas dėmesys į tokią mokslinėje literatūroje išsakytą nuomonę (Šimanskienė, Kutkaitis, 2009), kad „dažniausiai darnaus vystymosi samprata apsiriboja globaliu, nacionaliniu ar regioniniu lygmeniu, dar pasitaiko, kad konkrečios organizacijos bando įgyvendinti darnaus vystymosi principus praktiškai, neanalizuojant kaip konkreti verslo šaka atrodo darnaus vystymosi kontekste.“ Toks išsakytas autorių požiūris dar labiau išryškina poreikį atskleisti ir išskirti tam tikras darnaus vystymosi tyrimo problemas, vertinti tam tikruose etapuose darnų vystymąsi pagal išskiriamus jo matavimo rodiklius, parodyti įvairių procesų vystymosi veiksnus ir jų darną siekiant užtikrinti organizacijų augimą ir galimybes per darnų vystymąsi bei jų ilgalaikių perspektyvų nagrinėjimą.

Mokslininkai savo darbuose (VU KHF STC kolektyvinė monografija, 2014) išryškindami darnaus vystymosi svarbą šiandieniniame visuomenės gyvenime akcentuoja, kad darnus vystymasis turi tapti pagrindine ilgalaikė visuomenės vystymosi ideologija, o darnaus vystymosi siekiamybė - tai kad būtų ne tik sumažintas, bet ir panaikintas skurdas, įtvirtinti prasmingi gyvenimo standartai (gyvenimo kokybė), patenkinti pagrindiniai žmonių poreikiai, skatinamas darnus ekonominis ir politinis vystymasis, siekiant išvengti nepataisomos žalos natūraliajam kapitalui (gamtos ištekliai), kada jų pasekmes gali pajusti ar jos gali pasireikšti vėlesnėse kartose ir visos planetos ateičiai. Tam kaip tik ir skirta vykusio Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tematika konferencija 2012 metų birželį, Rio de Žaneire (Brazilijoje). Šioje konferencijoje, kurios pavadinimas „Rio+20“, buvo susitarta dėl naujo ir itin aktualaus šiandieniniame visuomenės gyvenime dokumento pavadinto „Ateitis, kurios norime“ patvirtinimo. Nagrinėjant nuostatas išdėstytas konferencijos rezultatų dokumente, sutinkame, kad jame svarbus vaidmuo skirtas Žaliajai ekonomikai ir institucinei struktūrai kaip darnaus vystymosi pagrindinei idėjai, taip pat, kad yra patvirtinta bendroji, visų pasaulio valstybių darnaus vystymosi vizija ir spręstini klausimai aplinkos apsaugos, ekonomikos ir socialinio vystymosi srityse, kurie taip pat atsispindi

ir ES1 vizijoje, kurios esmė yra ta, kad pasaulyje esama technologijų ir išteklių, kuriuos pasitelkus galima gana greitai panaikinti pasaulyje skurdą ir gražinti pasaulį į darnaus vystymosi kelią.

Darbo tikslas: išskirti darnaus vystymosi komponentus ir galimybes, kurios skatintų siekti darnaus vystymosi užtikrinimo.

Darbe naudoti metodai: mokslinės literatūros aprašomasis, lyginimų, sisteminimo, apibendrinimų, interpretavimo, apklausos metodas.

Darbo uždaviniai:

- Išnagrinėjus skirtingų autorių pateiktą darnaus vystymosi sampratą, nustatyti ir atskleisti darnaus vystymosi komponentų tarpusavio ryšius.
- Aptarti pagrindinius standartus, susijusius darniu vystymusi.
- Išskirti pagrindinius darnaus vystymosi matavimui taikomus parametrus (rodiklius).
- Apibūdinti darnaus vystymosi situaciją Lietuvoje ir palyginti skirtingų Lietuvos regionų darnaus vystymosi rodiklius.
- Surinkti medžiagą, skirtą tyrimui atlikti ir atrinkti tinkamiausią metodą darnaus vystymosi situacijai Lietuvoje analizuoti – kokybinis metodas – ekspertinis vertinimas.

1. Darnaus vystymosi sampratos, komponentai, standartai: teorinis požiūris ir matavimai

1.1. Darnaus vystymosi ištakos ir sampratų įvairovė

Dabartinė visuomenė susiduria su įvairiausiais iššūkiais, kurie yra skatinami skirtingų globalizacijos procesų, ekonominės aplinkos, socialinių ir politinių pokyčių bei technologinio augimo. Ypatingai svarbu yra tai, kad darbo rinkos, klimato kaita, senkantys gamtos ištekliai kelia daugybę problemų, kurių sprendimui reikėtų pasitelkti esamą ir naujausią technologiją ir išteklius, kuriuos kaip galima greičiau taikyti ir gražinti pasaulį į darnaus vystymosi procesų plėtrą. Šie tarpusavyje glaudžiai besisiejantys komponentai, sudarė prielaidas atsirasti naujai jų vienijimo ir apjungimo strategijai, kur susijungia ekonominiai, socialiniai ir aplinkosauginiai tikslai – kurių realizavimui būtų taikoma darnaus vystymosi strategija.

Darnus vystymasis evoliucionavo dvidešimtojo amžiaus pabaigoje, kai buvo suprasta ir nutarta, kad, kuo mažesnė žala būtų padaryta tiek, žmogui tiek aplinkai, o tokios sritys kaip ekonominė, socialinė ir aplinkosauginė gali augti ir vystytis tik vieningai ir kartu.

Kaip matome pateiktame autorių Domarkas ir kt. (2012) straipsnyje, tai sutariama, jog randantis vis didesnės apimties ekonominių problemų, „veikiant socialinių grupių interesams, didėjant aplinkosauginiams reikalavimams, formuojantis pasauliniams instituciniams tinklams, darnus vystymasis tapo neatsiejamas šiuolaikinės demokratinės visuomenės atributas ir ypač aktualus mokslinių tyrimų objektas“ (Domarkas ir kt., 2012). Nors Lietuvoje su darnaus vystymosi tematika susiję moksliniai darbai pasirodė dar prieš gerą dešimtmetį, tačiau pasaulio mastu jie buvo aktualūs jau 20-ojo amžiaus pabaigoje, kuomet 1992 metais Rio de Žaneire įvyko pirmoji pasaulio viršūnių ir Jungtinių Tautų aplinkos ir vystymosi konferencija bei buvo patvirtinti darnaus vystymosi principai. Peržvelgus darnaus vystymosi raidą, matome, kad šiame susitikime buvo priimta ir patvirtinta esminė, ilgalaikė visuomenės vystymosi koncepcija ir suformuluota darnaus vystymosi įgyvendinimo veiksmų programa pavadinimu – „Darbotvarkė 21-am amžiui“. (http://www.khf.vu.lt/dokumentai/failai/soctyri/Darnus_Lietuvos_vystymasis_2014.pdf).

Tarp daugelio organizuotų Jungtinių Tautų darnaus vystymosi renginių buvo ir konferencija įvykusi 2012 metų birželį, Rio de Žaneire (Brazilijoje). Ši viena iš paskutiniųjų pavadinimu „Rio+20“ konferencijų svarbi tuo, kad čia buvo susitarta dėl naujo dokumento patvirtinimo „Ateitis, kurios norime“. Analizuojant tokio svarbaus dokumento kaip „Ateitis, kurios norime“

turinį, randame, jog patvirtinta bendroji, visų pasaulio valstybių darnaus vystymosi vizija ir išspręsti klausimai aplinkos apsaugos, ekonomikos ir socialinio vystymosi srityse (pateikta pagal Lietuvos respublikos aplinkos ministerija, 2012). Atkreiptinas dėmesys, kad nors darnaus vystymosi konferencija „Rio+20“ įvyko nepalankiu metu, nes daugelis valstybių susidūrė su finansiniais sunkumais, tačiau dalyvaujantiems konferencijoje valstybių ir vyriausybių vadovams buvo dera galimybė inicijuoti daugelį naujų procesų, kurie padėtų persitvarkyti ir taikant naują požiūrį į išteklių naudojimą, taršą, kovą su skurdu, paskatintų ekonomikos vystymąsi, sveikesnės ir saugesnės aplinkos kūrimą ir teigiamai prisidėtų prie vykstančių pokyčių visuomenės gyvenime globalizacijos sąlygomis valdymo.

Naudinga atkreipti dėmesį į tai, kad išskiriant esminius konferencijos aspektus, svarbiausi susitarimai buvo pasiekti tokiose srityse. Pagrindinė priemonė siekiant darnaus vystymosi plėtros ir augimo visose šalyse, nepriklausomai nuo šalių išsivystymo lygio – Žalioji ekonomika. Jungtinių Tautų aplinkos programa (JTAP) buvo pripažinta, kad ji turi tapti pagrindine tarptautine institucija, kuri kontroliuos, koordinuos ir spręs su aplinkos apsauga susijusius klausimus. Priimtas sprendimas dėl to, kad būtina steigti tarpvvyriausybinių aukšto lygio forumą, kuris pakeis iki šiol nepakankamai efektyviai veikusią Darnaus vystymosi komisiją ir taps pagrindine institucija, sprendžiančia tarptautinius darnaus vystymosi klausimus. Siekiant spręsti klausimus, susijusius su darniu vartojimu ir gamyba buvo patvirtintas planas dešimčiai metų. Sureagavus į tai, kad BVP rodiklio nepakako pažangai matuoti, todėl buvo inicijuojamas papildomas vertinimo rodiklių sukūrimas. Trumpai apibendrinant esminius konferencijos aspektus, svarbu paminėti, kokie esminiai susitarimai buvo pasiekti, kurie pateikiami lentelėje apačioje (žr. 1 lentelė).

Lentelė 1. Esminių susitarimų kryptys darnaus vystymosi konferencijoje „Rio+20“. Sudaryta remiantis „Darbotvarkė 21-am amžiui“.

Esminių susitarimų kryptys	Susitarimų teiginių sąsajos su strateginėmis gairėmis
Žalioji ekonomika buvo pripažinta kaip viena iš pagrindinių priemonių	Darnus vystymasis siekiant plėtros ir augimo visose šalyse, nepriklausomai nuo šalių išsivystymo lygio.
JTAP (Jungtinių Tautų aplinkos programa) turi tapti pagrindine tarptautine institucija	Kontrolė, koordinavimas ir sprendimai dėl aplinkos apsaugos
Nuspręsta steigti tarpvvyriausybinių aukšto lygio forumą, kuris pakeis iki šiol nepakankamai efektyviai veikusią Darnaus vystymosi komisiją ir	Spręsti tarptautinius darnaus vystymosi klausimus

taps pagrindine institucija	
Patvirtintas 10 metų planas	Darnus vartojimas ir neteršianti aplinkos gamyba
BVP rodiklio nepakako pažangai matuoti, todėl inicijuojamas papildomas vertinimo rodiklių sukūrimas	Darnaus vystymosi vertinimo rodiklių formavimas, juos papildant naujais

Autorių Domarkas ir kt. (2012) straipsnyje yra nurodoma, kad nors pirmieji principai ir buvo patvirtinti žymiai anksčiau, tačiau keliama klausimai ir diskusijos tęsiamos ir dabartiniame periode, kur akcentuojami klausimai apie būdus, padėsiančius užtikrinti gyventojų gerovę išsprendus ir ekonomikos problemas bet ir sumažinus skurdo lygį, aplinkai daromą žalą ir sumažinti gamtos išteklių naudojimą (Domarkas ir kt., 2012). Darnus vystymasis išlieka vienas esminių Europos Sąjungos bei Lietuvos tikslų. Kaip minima autorių Vilniaus universiteto, Kauno humanitarinio fakulteto, Sociokultūrinių tyrimų centro kolektyvinėje monografijoje Darnus vystymasis: teorija ir praktika (2014), tai darnus vystymasis yra ir „vienas iš pagrindinių sanglaudos politikos principų, įvardytų Bendrijos strateginėse gairėse, kuriomis apibrėžiamos bendros visų programų, iš dalies finansuojamų struktūrinių bei Sanglaudos fondų lėšomis, politinės nuostatos“ (VU KHF STC kolektyvinė monografija, 2014).

Vykstantys pokyčiai visuomenės gyvenime ir siekimas kuriant ir įgyvendinant atitinkamas darnaus vystymosi programas, kad pasaulis galėtų gyvuoti ir ateities kartoms, vis labiau susiduriama su globalinėmis problemomis, kurios gali būti išspręstos, tik pritarus bendrai strategijai ir jos visuotinam laikymuisi. Egzistuojančiai vienai iš didžiausių globalinių problemų, t.y. tai, kas atsirado ekologijos srityje kaip vis labiau išryškėjęs augantis gamtos išteklių naudojimas. Su kuo tai susiję? Atsakymas būtų toks, kad nepaliaujamai mažėja ir senka neatsinaujinantys energijos ištekliai, taip pat svarbus ir sukeliamas šiltnamio efektas, ozono sluoksnio ardymas. Nuolat didėjanti gamtinių sistemų tarša, daranti didžiulį poveikį aplinkai, t.y. aplinka degraduoja, vyksta dirvožemio erozija, nykstanti biologinė įvairovė ir nykstančios vertingos ekosistemos, išskirtinai greitai didėjanti požeminio vandens tarša (gilėja vandens krizė – po 20 metų 2/3 žmonijos kės vandens nepriteklį). Pastebima, kad blogėja žmonių sveikata. Suprntama, kad tokių pokyčių priežastys yra skirtingos, tačiau daromas poveikis gamtiniam žemės ištekliams ir visos planetos aplinkai išlieka toks pats, ką galima pavadinti kaip beatodairiškas vartojimas. Todėl aktualu darnaus vystymosi sąvoką kaip iškylančią į pirmą vietą nagrinėti ir aptarti remiantis autorių pateikiamais aiškinimais, kad būtų galima įvertinti, jog nauji iššūkiai visuomet iškelia naujų užduočių pamatyti tolesnį pasaulio vystymąsi.

Apibendrinant galima pasakyti, kad, atsižvelgiant į pasaulyje vykstančias permainas ir iššūkius, globaliai ekologijai būtina sutelkti dėmesį į tai, kad reikia greitai reaguoti į vis didėjančią gamtos išteklių naudojimą ir, taikant konkrečias priemones, daryti poveikį, kad būtų racionaliai naudojami neatsinaujinantys energetiniai ištekliai.

Mokslinėje literatūroje galime aptikti ne vieną skirtingą darnaus vystymosi apibrėžimą. Anot VU KHF STC kolektyvinės monografijos autorių (VU KHF STC kolektyvinė monografija, 2014), darnus vystymasis apibrėžiamas kaip „vystymosi politika, kuria siekiama patenkinti su gerove susijusius visuomenės ekonominius, socialinius ir aplinkos poreikius artimiausiu vidutinės trukmės ir, svarbiausia ilgalaikiu periodu“. Akademiniuose darbuose ir literatūroje darniam vystymui apibūdinti yra naudojamas Jungtinių Tautų Pasaulinės aplinkos apsaugos ir plėtros komisijos (angl. United Nations World Commission on Environment and Development) toks apibūdinimas – vystymasis, tenkinantis dabartinio laikotarpio poreikius, nesudarant pavojaus būsimoms kartoms juos tenkinti, t. y. ekonomikos plėtra atitinka aplinkosauginius reikalavimus (Lietuvos Respublikos vyriausybės Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2003).

Vyriausybės darnaus vystymo strategijoje, darnus vystymasis suprantamas „kaip kompromisas tarp aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų, sudarantis galimybes pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, neperžengiant leistinų poveikio aplinkai ribų“. Samprata laikoma, kad „tai yra visuomenės vystymasis, kuris sudaro galimybę pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, derinant aplinkosauginius, ekonominius ir socialinius visuomenės tikslus ir neviršijant leistinų poveikio aplinkai ribų“. Autoriai Yoo ir Lee (2003), darną apibūdina kaip dinaminės pusiausvyros būklę, kuomet bandome išlaikyti ilgalaikę pusiausvyrą tarp ekonominės aplinkos ir socialinės gerovės sudėtinių dalių (Yoo ir Lee, 2003).

Peržvelgus literatūroje sutinkamus skirtingų autorių aiškinimus darnaus vystymosi apibrėžimo kontekste, galime teigti, kad dažniausiai jie suskirstyti pagal lygmenis: globalus, regioninis ir bendruomeninis. Pakankamai aiškiai ir suprantamai pagal tokius lygmenis, išskiriamos ir apibūdinamos darnaus vystymosi apibrėžimo būdingosios savybės (Krankalis ir Anzelytė, 2013; Čiegis ir kt. 2010). Aiškinantis autorių pateiktus apibrėžimus, pastebime, kad dažniausiai aptariama pradedant nuo bendruomeninio lygmens, ir akcentuojama, kad darnus vystymasis apibūdinamas kaip ryšys tarp „pelno nesiekiančių verslo, valdžios ir piliečių grupių kūrimas, siekiant sukurti bendrą ateities viziją“ (Krankalis ir Anzelyte, 2013). Kaip aiškina autoriai, tai yra darbo vietų kūrimas, atsakingas išteklių naudojimas, bendros pastangos tikslų siekime; galimybės piliečiams gyventi sveikoje, švarioje ir saugioje bendruomenėje. Bendruomeniniam darniam vystymuisi būdingos tokios savybės kaip glaudus sąveikavimas ir

bendradarbiavimas bendruomenės viduje, nuolatinė pažanga, bendruomenės kapitalas, geros verslo strategijos (Krankalis ir Anzelytė, 2013; Čiegis ir kt. 2010).

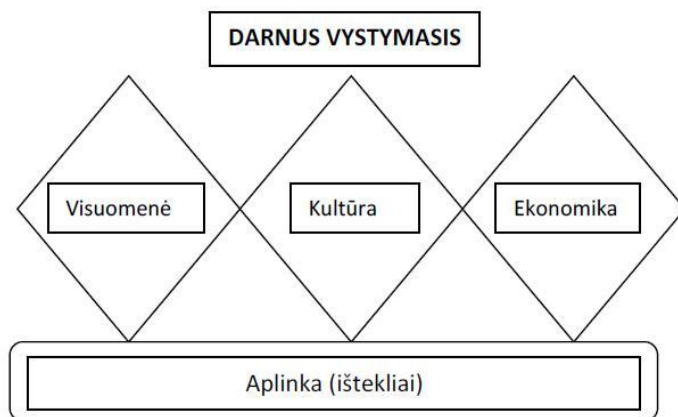
Toliau sutinkame regioninį lygmenį, kuriame galima pastebėti, kad čia darnus vystymasis apibūdinamas kaip „sudėtingo tikslų rinkinio dalis, kurią reikia subalansuoti, siekiant sukurti esamiems ir būsimiems jos gyventojų poreikiams tarnaujančią bendruomenę“ (Krankalis ir Anzelytė, 2013; Čiegis ir kt. 2010). Šio darnus vystymosi lygmens apibūdinime akcentuojama labai didelė bendruomenės piliečių įsitraukimo svarba, kaip esminis darnios bendruomenės kūrimo momentas. Šiam regioniniam lygmeniui būdingas ilgalaikis planavimas ir strategiškai svarbių (ilgalaikės perspektyvos požiūriu) sprendimų formavimas ir jų įgyvendinimas. Kita, kas taip pat yra reikšminga, tai, kad piliečių lygybės principas, kaimyninių bendruomenių glaudūs ryšiai ir bendradarbiavimas, kokybiškas gamtinės aplinkos valdymas, švietimas bei paveldosauga turi būti įvertinti. Pereinant į aukščiausiąjį – globalinį lygmenį – apibūdinimas, kas yra darnus vystymasis ir kokiomis savybėmis jis pasižymi, šis darnaus vystymosi apibrėžimas pateikiamas kaip tam tikras vystymasis, kuris gali patenkinantis dabartinio laikmečio poreikius ir nesudaryti pavojaus būsimoms kartoms patenkinti savuosius poreikius, Taip pat darnus vystymasis aprašomas kaip turintis būdingas savybes, t.y. tokias kaip socialinė lygybė, augimo ir vystymosi strategijos, aplinkosaugos bei ekonominės politikos sąsajos ir glaudus ryšys (Brundlandt, 1987).

Nors pateikiama daugybė skirtingų autorių apibrėžimų, tačiau juose visuose vienijantis veiksnys yra tai, kad vystymasis turi atitikti šiuolaikinėje visuomenėje kylančius poreikius, tačiau nekelti pavojaus ateities kartoms bei jų gerovei. Ilgalaikės ekonomikos plėtros sąlygos turi būti sudarytos taip, kad užtikrintų tinkamą socialinę bei aplinkos apsaugas.

1.2. Pagrindiniai darnaus vystymosi komponentai ir standartai

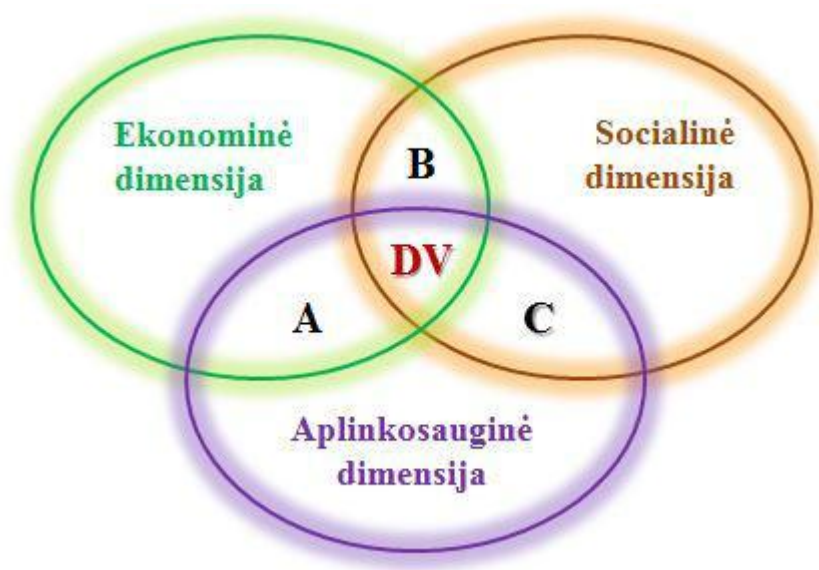
Siekiant nagrinėti darnaus vystymosi kaip proceso ir reiškinio pasireiškimą, jis yra apimantis keletą dedamųjų, kadangi jis kaip daugiaplanis reiškinys negali egzistuoti ar veikti tik kaip vienas iš komponentų. Todėl matome, kad autoriai jį aiškina egzistuojant kaip konstruktyvi trijų pagrindinių komponentų, tai aplinkosaugos, ekonomikos ir socialinės aplinkos sąveika (Mikalauskienė, 2008). Taip pat sutinkame, kad skirtingų autorių nuomone (Juknys, 2012; Mikalauskienė, 2014) keliama klausimai, ar visi darnaus vystymo komponentai yra lygiaverčiai, jog tai turi būti suprantama kaip visuma. Kaip teigia šie autoriai, gamta be visuomenės ir ekonomikos tikrai neprašūtų, netgi galėtų lengviau atsikvėpti. Tačiau visuomenė ir ekonomika be gamtos išteklių gyvuoti negalėtų. Autoriai principinę darnaus vystymosi schemą pateikia tokią,

kurioje pagrindą sudaro gamtinė aplinka, taip pat autorius R.Juknys (Juknys, 2012) papildomai prie darnaus vystymosi prideda naują dalį – kultūrą.

Paveikslėlis 1. Principinė darnaus vystymosi schema (Juknys, 2012)

Nagrinėjant literatūrą, sutinkame, kad skirtingi autoriai mokslinėse publikacijose nurodo ir tai, kad darnus vystymasis dažniausiai apima tris pagrindinius aspektus – ekonominį, socialinį ir aplinkosauginį (Domarkas ir kt. 2012). Tokiame aiškinime autoriai pastebi, kad tokias dimensijas kaip socialinę, ekonominę, aplinkosauginę netiesiogiai jungia institucinė dimensija (Spangenberg ir kt., 2002). Institucinė dimensija suprantama kaip „socialinis kapitalas“ – sąveika tarp įvairių institucijų dimensijų valdymu bei sprendimų priėmimu (Spangenberg ir kt., 2002). Sutinkamas aiškinimas, kad ne visos institucijos yra galinčios valdyti visus aplinkosauginius komponentus, tačiau gali palengvinti tam tikrų ekologinių procesų pasekmes (žemės drebėjimai, vulkanų išsiveržimai). Aiškindami, kaip mato, kas yra Socialinė ir aplinkos dimensijos, tai nurodo, kad tai, kas savyje talpina žmogiškuosius išteklius, žinias, įgūdžius, bei gamtinius išteklius. Aiškindami, kaip mato, kas yra ekonominė dimensija, nurodo, kad tai žmogaus skurtas kapitalas, kuris naudojamas įvairiose ekonominės veiklos rūšyse, sektoriuose (Mikalauskienė, 2008). Sutinkamas ir šiek tiek kitas aspektas, kuriame kaip rašoma autorių Šimanskienės ir Paužuolienės (2012) straipsnyje - Darnus vystymasis organizacijose diegiant standartus, tai „Akivaizdu, kad organizacijų darnumas aprašo vertės santykį tarp organizacijos ir jos socialinio poveikio, bet verslas nebus darnus, jei nebus įgyvendinti kriterijai: ekologinis efektyvumas, socialinis veiksmingumas, pakankamumas, ekologinis teisingumas“. Vadovaujantis studijuota literatūra, galima pateikti shematiškai pagrindinių darnaus vystymosi komponentų (kaip dimensijų ar kriterijų) tarpusavio ryšį, kuris pavaizduotas paveikslėlyje apačioje.

Paveikslėlis 2. Darnaus vystymosi komponentai - dimensijos, sudaryta autorius, pagal Čiegis ir kt. 2010; Šimanskienė, Paužuolienė 2012

A raide pažymėtąjį plotą sudaro ekonominė ir aplinkosauginės dimensijos. Šis plotas išreiškia dimensijų sąsają, kuomet ekonomika daro įtaką aplinkai, kaip pavyzdį autoriai pateikia išteklių naudojimą, emisiją bei atliekas. Kaip teigia autoriai Hammer ir Hubacek (2002), Kahuthu (2006) ekonomikos sąveika su aplinkosauga yra dvikryptė. Energetiniai ir kiti gamtos ištekliai lemia ekonomikos raidą, tuo tarpu ekonomikos augimas veikia išteklių naudojimą, todėl darnus vystymasis negali remtis vien aplinkosauginiais ar vien ekonominiais aspektais. Taip pat A sąsaja rodo ir aplinkos įtaką ekonomikai, kaip pavyzdį autoriai pateikia gamtos išteklius, atliekų kaupimą. B raide pažymėtoje erdvėje susijungia ekonominė ir socialinė dimensijos, kuriose matomas ekonomikos poveikis socialinei dimensijai, kaip pavyzdį autoriai pateikia pajamas bei užimtumas. Taip pat ši sąsaja rodo koks gali būti socialinės dimensijos poveikis visai šalies ekonomikai, kaip pavyzdį autoriai pateikia darbo jėgą, gyventojų skaičių ir struktūrą, vartojimo apimtį, švietimą, institucinę struktūrą. Kaip matome paveikslėlyje, tai C erdvė yra apribota pagal socialinės ir aplinkosauginės srities dimensiją. Toks šios socialinės dimensijos poveikis aplinkai apskritai ir aplinkosaugai konkrečiai dažniausiai pastebimi, kai vyksta įvairūs demografiniai pokyčiai, taip pat esant susiformavusiems tam tikriems vartojimo įpročiams. Pažymėti galima, kad

aplinkosauginės dimensijos poveikis socialinei sričiai dažniausiai pastebimi, kai vyksta įvairūs poveikiai sveikatai, gyvenimo ir darbo sąlygoms.

Apibendrinant paveikslėlyje pateiktas darnaus vystymosi dimensijas, galime pastebėti, kad jų tarpusavio ryšiai ir jų veiksmingumas siekiant spręsti pagrindines darnaus vystymosi problemas negali būti nagrinėjami atskirai kaip tam tikras elementas siekiant spręsti pagrindines darnaus vystymosi problemas, o kurio nors vieno iš jų ignoravimas galimai sukeltų pavojų darniam vystymuisi ateityje. Todėl visi komponentai, kurie turi įtakos darnumo procesui, turi būti suprantami ir įvertinti kaip itin reikšmingi.

Mokslininkas prof. J. Ruževičius (2015) LKVIA seminare „Šiuolaikinė kokybės vadybos aprėptis ir kokybės novacijos“ nurodo, kad 1990 – 2015 m. kokybės vadybos aprėptis išplėsta naujais aspektais, kuriuose atsirado ne tik socialinė atsakomybė, bet ir darnusis vystymasis (Darni/Tvari/Tausojamoji plėtra), taip pat ir Verslo/veiklos tobulinimas, Gyvenimo kokybė, Gyvenimo darbe kokybė, Partnerystės kokybė, Studijų/Mokslo/Viešojo sektoriaus/ Sveikatos priežiūros / Specifinių veiklos sričių ir kt. kokybė.

Standartai ir standartų diegimas, siekiant darnaus vystymosi organizacijose (Šimanskienė, Paužuolienė, 2012) vis dažniau sutinkami moksliniuose tyrimuose, kuriuose išryškinamas egzistuojantis tamprus ryšys tarp standartų ir darnaus vystymosi. Autoriai nurodo, kad vienu svarbiausių kokybės vadybos raidos ir internacionalizavimo fenomenų laikytinas kokybės vadybos standartizuotų modelių kūrimas, sistemingas jų tobulinimas ir taikymas verslo ir kitose srityse darnaus vystymosi kontekste. Toks aiškinimas leidžia pasakyti, kad kaip tai ir leistų organizacijos darnos siekti organizacijoje įgyvendinamos visuotinės kokybės vadybos pagrindu.

Profesorius J. Ruževičius (2015) LKVIA seminare „Šiuolaikinė kokybės vadybos aprėptis ir kokybės novacijos“ pateikdamas visas kokybės vadybos posistemes integruojantį modelį, jame išskiria ir posistemę – darniojo vystymosi (Darni/Tvari/Tausojamoji plėtra) posistemę, kurioje atspindėtos aplinkosaugos vadybos sistemos ISO 14001, EMAS; gaminių ir paslaugų ekologinė kokybė; ekologinis ir CO2 pėdsakai; „žalioji“ gamyba, pirkimai ir kt. Įtraukdamas posistemę Ekonomikos valdymo kokybė; organizacijų veiklos kokybė; Verslo/veiklos tobulinimas parodo tokius standartus ISO 9001; ISO 22000 ir kt. Todėl tampa akivaizdu, kad jie yra tarpusavyje tarpiai susiję ir reikšmingi nagrinėjant organizacijų darnųjį vystymąsi.

Atskirai reikėtų išskirti mokslinėje publikacijoje (Bagdonienė, A. Galbuogienė, E. Paulavičienė, 2009) išskiriamą darnaus vystymosi ir pažangos ataskaitų (angl. Global Reporting Initiative, GRI) duomenų turinį, kuriame išdėstomi reikalavimai dėl būtinumo vadovautis savo

veikloje socialinės atsakomybės principais, taip pat šiame kontekste nurodomi ir atskaitomybės standartas AA 1000, socialinės atsakomybės standartas SA 8000, aplinkos apsaugos vadybos standartas ISO 14001, kokybės vadybos ISO 9001 standartas, darbuotojų saugos ir sveikatos vadybos standartu OHSAS 18001 ir kiti, kurie dar turėtų pasirodyti. Ypač akcentuotinas ISO 26000 (socialinės atsakomybės rekomendacijų standartas), kurio patvirtinta versija buvo išleista 2010 metais. Socialinės atsakomybės standartas ISO 26000 yra organizacijos (socialinės) atsakomybės, o tuo pačiu ir darnos raiškos vertinimo pagrindiniai instrumentai rinkoje. ISO 26000 yra lengvai suderinama su kitais vadybos standartais – kokybės vadybos standartu ISO 9001, aplinkosaugos vadybos standartu ISO 14001 ir darbuotojų saugos ir sveikatos vadybos standartu OHSAS 18001.

Standartas ISO 26000 yra rekomendacijų, o ne reikalavimų standartas, ir jis nėra sertifikuojamas. Nurodoma, kad Socialinės atsakomybės sritys pagal ISO 26000 yra tokios:

1. Aplinka – Aplinkos apsauga
2. Darbo vieta – Įdarbinimo praktika
3. Etiška veikla
4. Santykis su vartotojais
5. Visuomenė – Bendruomenė
6. Organizacijos valdymas
7. Žmogaus teisės.

Kokia gi nauda gali būti ISO 26000 organizacijai? Tai pagerinamas socialinis klimatas organizacijoje; padidėja darbuotojų motyvacija, sumažėja darbuotojų kaita, padidėja klientų pasitenkinimas, motyvuoti darbuotojai padidina organizacijos veiklos patikimumą ir kokybę, *pagerinamas įmonės įvaizdis, socialinės atsakomybės iniciatyvos gerina įmonės gerą vardą.* Literatūroje (Šimanskienė, Paužuolienė, 2012) nurodoma, jog „tarptautinius standartus atitinkančių vadybos sistemų vaidmenį darniam organizacijų vystymui, organizacijos vis daugiau tampa priklausomos viena nuo kitos ir užsienio partnerių verslo, socialinėse, ekonominėse bei aplinkosaugos srityse, todėl šiomis sąlygomis labai naudinga pasinaudoti tarptautiniais standartais, nes jie padeda vienodai suprasti ir suderinti daugelį kriterijų, todėl vadybos sistemos padeda kurti pridedamąją organizacijos vertę.“

1.3. Darnaus vystymosi tikslai ir matavimai

Mokslinėje literatūroje gana dažnai galima surasti, kad darnaus vystymosi tikslas yra sumažinti skurdą, įtvirtinti prasmingus gyvenimo standartus (gyvenimo kokybę), patenkinti pagrindinius žmonių poreikius, skatinti darnų ekonominį ir politinį vystymąsi, siekiant išvengti nepataisomos žalos natūraliajam kapitalui (gamtos ištekliams), galinčios pasireikšti vėlesnėse kartose. Šis darnaus vystymosi tikslas gana tampriai siejasi ir su darnaus vystymosi koncepcijoje išskirtais susiejami tokiais pagrindiniais tikslais. Vienas iš jų - vystymosi tikslas, kurio esmėje yra – užtikrinti saugų, gerą gyvenimą visiems žmonėms; Kitas tikslas – darnumo tikslas, kurio esmėje yra gyventi ir dirbti atsižvelgiant į biozifinės aplinkos ribas (Bivainis ir Tamošiūnas, 2007). Čia kaip tik ir atsiranda galimybė pastebėti, jog darnus vystymasis sujungia tris esminius požiūrius arba komponentus (apie juos darbe aiškinama kiek ankščiau), tai būtų ekonominis, aplinkos ir socialinio vystymosi, o nuo 2005 m. JTO dokumentuose įvardijamus kaip tarpusavyje susijusius ir vienas kitą papildančius. Natūralu, kad nors ir išlieka klausimas, ar iš tiesų pusiausvyra tarp visų jų yra galima. Nagrinėjant esmines problemas Europos sąjungos darnaus vystymosi strategijoje randame, kad yra nustatyti tokie darnaus vystymosi prioritetai: pasaulinės klimato kaitos sušvelninimas; transporto poveikio aplinkai mažinimas; pavojaus žmonių sveikatai mažinimas; efektyvesnis gamtos išteklių naudojimas; skurdo ir socialinės atskirties mažinimas; visuomenės senėjimo problemų sprendimas.

Darnus vystymasis, kuris gal būti nagrinėjamas kaip reiškinys pasižymi tuo, kad jis yra platus ir apimantis daugybę informacijos kiekių. Visuomet turi būti siekiamybė, kad norint šią informaciją kuo aiškiau pateikti, būtina tai daryti koncentruotai, kas neabejotinai sudarytų galimybę priimti įvairius sprendimus atsižvelgiant į rodiklių skaitinę išraišką. Autoriai Čiegis R., Ramanauskienė J., Šimanskienė L.(2010), remdamiesi tokiais tyrėjais kaip B.Moldanas ir A.L.Dahlas (2007) , išskyrė tokius darnaus vystymosi skaičiavimo metodus:

- ✓ *r o d i k l i a i*, kurie apima ir pirminių duomenų rinkimo ir interpretavimo rezultatus. Kaip pavyzdį autoriai pateikia CO2 emisija per metus tam tikroje šalyje ar regione
- ✓ *a g r e g u o t i i n d e k s a i*, kurie savyje sieja ne vieną komponentą, o tam tikrus agreguotus duomenis ar indeksus, išreikštus tais pačiais vienetais. Kaip pavyzdį autoriai pateikia vietinį medžiagų vartojimą ar BVP
- ✓ *k o m b i n u o t i s u d ė t i n i a i i n d e k s a i*, kurie susieja įvairius nagrinėjamo reiškinio aspektus į vieną visumą, kuri išreikšta tų pačių vienetų skaitine reikšme. Kaip pavyzdį autoriai pateikia ekologinę pėdą

- ✓ *i n d e k s u s*, kurie yra naudingi, kuomet reikia skirtingų vienetų išraiškoje esančius skaičius sutraukti į vieną skaičių. Kaip pavyzdį autoriai pateikia žmogaus ir oro kokybės indeksus .

Išskyrimas tokių darnaus vystymosi skaičiavimo metodus yra pateikiamas ne kaip pavienis, bet svarbu tai, kad siekiant turėti sisteminių požiūrį, jie rodikliai yra susisteminti ir toks sisteminiimas yra naudingas, nes supaprastina kompleksinius reiškinius ir padeda juos lengviau komunikuoti visuomenei, kuriai vis toliau darosi aktualu darnus vystymasis (Čiegis R., Ramanauskienė J., Šimanskienė L., 2010). Atliekami matavimai ir rodiklių analizė suteikia darniam vystymuisi sklandesnį įgyvendinimo procesą ir aiškų veiklos krypties ar veiklos politikos formavimą. Kaip teigia autoriai, renkantis konkrečius darnaus vystymosi rodiklius ir indeksus yra svarbu vadovautis atitinkamais darnaus vystymosi principais, kurie pateikiami žemiau:

- Socialiniu teisingumu.
- Vietinių ir įvežtinių išteklių naudojimo pusiausvyra.
- Vietinio ekonomikos potencialo išnaudojimu.
- Aplinkos apsauga.
- Kultūros paveldo saugojimu, naujos aplinkos kokybės apsauga ir atkūrimu, naudojamos erdvės bei pastatų funkcionalumo ir patrauklumo didinimu.

Literatūroje nurodoma, kad darnaus vystymosi rodikliai ir indeksai yra skirstomi į kelias dalis – tai aplinkos indeksai bei ekonominiai darnumo indeksai (Čiegis R., Ramanauskienė J., Šimanskienė L., 2010).

Aplinkos indeksas naudojamas vertinant ekologinį darnaus vystymosi aspektą, kuriame išskiriami trys indeksų lygiai: *a p l i n k o s s p a u d i m o i n d e k s a i*, galimos žmonių veiklos poveikio aplinkai kriterijus, į kurį įtraukiamas išteklių naudojimas, taršos išmetimo į aplinką rodiklis. Norint tai įvertinti kuo tiksliau ir visapusiškiau svarbu įtraukti ir apžvelgti daugybę skirtingų fizikinių rodiklių (autoriai Čiegis R., Ramanauskienė J., Šimanskienė L., 2010, jų išskiria apie 50-100); *a p l i n k o s b ū k l ė s i n d e k s a i* , vadinamieji aplinkos kokybės kriterijai, kaip CO₂ kiekis regione ar šalyje; *a t s a k o i n d e k s a i*, kurie parodo socialinę reakciją į aplinkos būsenos kaitą, kaip antai autorių minimas energijos naudojimo BNP vienetui sumažėjimas.

Literatūroje sutinkame, kad autoriai aptardami kitus indeksus nurodo, kad ekonominiais darnumo indeksais siekiama matuoti ir lyginti ekonominio augimo naudą bei sąnaudas. Todėl jų aiškinime pastebima, jog svarbu išskirti tokius indeksus kaip darnios ekonominės gerovės indeksas (angl. Index of Sustainable Economic Welfare – ISEW), tikrosios pažangos indeksas (angl. Genuine Progress Indicator – GPI), darnios grynosios naudos indeksas (angl. Sustainable Net Benefit Index – SNBI).

Išskiriamos trys pagrindinės darnią plėtrą vertinančios grupės, kurios įvardijamos tokios kaip aplinkos būklė, socialinis vystymasis ir ekonominė plėtra. Vadovaujantis Nacionaline darnaus vystymosi strategija (2003) naudinga jas įvertinti ir aptarti atskirai pagal darnią plėtrą vertinančias grupes ar komponentus. Norint išryškinti jų svarbą, svarbus dokumentas šiame kontekste laikytinas Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (pridedama priede), kurią Lietuvos Respublikos Vyriausybė yra patvirtinusi. Ji parengta remiantis ir vadovaujantis Europos Tarybos susitikimo (Barselona, 2002) rekomendacijomis ir Pasaulio valstybių ir vyriausybių vadovų susitikimo Johannesburge (2002) Įgyvendinimo plano 162 punktu.

Aplinkos rodikliai. Žemiau pateikimas išskirtų rodiklių grupių detalizavimas pagal konkrečią jų išraišką. Tai išmetamų į atmosferą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis CO₂ ekvivalentu – iš viso, mln. tonų, BVP vienetai, iš viso ir pagal ekonominės veiklos rūšis, tonų / tūkst. litų; išmetamų į atmosferą sieros dioksido, azoto oksidų, lakiųjų organinių junginių ir amoniako kiekis – iš viso, tūkst. tonų, BVP vienetai, iš viso ir pagal ekonominės veiklos rūšis, tonų / tūkst. litų; miestų oro kokybė– dienų, kai azoto dioksido, kietųjų dalelių ir pažemio ozono koncentracijos viršija leistinus normatyvus, skaičius per metus; valytų nuotekų (mln. kub. metrų) atitiktis teisės aktų nustatytiems reikalavimams per metus, procentais; paviršinio vandens kokybė – organinių medžiagų, azoto ir fosforo junginių koncentracija upėse, ežeruose, Kuršių mariose, Baltijos jūros priekrantės zonoje, mg / l; požeminio vandens sąnaudos, mln. kub. metrų ir procentais, esamuose požeminio vandens ištekluose; požeminio organinių medžiagų, azoto ir fosforo junginių prietaka į Baltijos jūrą, tūkst. tonų; saugomų teritorijų plotas iš viso Lietuvos teritorijos ploto, procentais; miškų plotų iš viso Lietuvos teritorijos ploto, procentais; pažeistos žemės, eksploatuojamų ir išeksploatuotų naudingųjų iškasenų karjerų, durpynų ir sąvartynų plotas, hektarais; nenaudojamos žemės, netinkamos žemės ūkio augalams auginti arba dėl mažos ūkinės vertės dirvožemio netinkamos nuolat ganyti ir šienauti, plotas, hektarais; surinktų komunalinių atliekų kiekis, tenkantis vienam gyventojui per metus, kilogramais; gamybos atliekų kiekis, tenkantis BVP vienetai, iš viso ir pagal ekonominės veiklos rūšis, tonų / tūkst. litų; žaliavų perdirbimas – perdirbtų popieriaus, stiklo, plastiko, metalo atliekų kiekis; žaliųjų viešųjų pirkimų iš visų viešųjų pirkimų, procentais, litais.

Socialiniai rodikliai. Tai nedarbo ir ilgalaikio nedarbo lygis, procentais; BVP dalis, kurią sudaro socialinės apsaugos išlaidos, procentais; 15–64 metų asmenų užimtumo lygis, procentais; skurdo rizikos lygis, procentais; pajamų pasiskirstymo koeficientas; vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (iš viso ir pagal lytį), metais; natūrali gyventojų kaita 1 000 gyventojų; gyventojų mirties atvejų iš visų kraujotakos sistemos ligų 100 000 gyventojų; gyventojų mirties atvejų iš visų piktybinių navikų ligų 100 000 gyventojų; gyventojų mirties dėl kelių transporto įvykių atvejų skaičius, iš viso ir 100 000 gyventojų; išlaidos moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai, BVP procentais; aukštųjų mokyklų studentų (visų tais metais baigusių studijas) skaičius, palyginti su 20–24 metų asmenų skaičiumi, procentais; bendrojo lavinimo mokyklų mokinių (visų tais metais įgijusių pagrindinį, vidurinį išsilavinimą) skaičius, palyginti su 15–19 metų asmenų skaičiumi, procentais; profesinio mokymo mokinių iš visų vidurinio mokymo lygmens mokinių, procentais; 18–24 metų jaunuoliai, turintys tik pagrindinį išsilavinimą ir toliau nesimokantys, procentais; aukštojo mokslo studento finansavimo krepšelio dydis, litais; asmenų, baigusių universitetų trečiosios pakopos studijas ir įgijusių mokslo laipsnį, skaičius per metus.

Ekonominiai rodikliai. BVP to meto kainomis, mln. litų, BVP augimas, procentais; bendrosios pridėtinės vertės augimas pagal ekonominės veiklos rūšis, procentais; BVP vienam gyventojui, litais ir perkamosios galios standartu; valdžios sektoriaus bendroji skola, palyginti su BVP, procentais; bendrosios investicijos, palyginti su BVP, procentais, iš viso ir pagal sektorius; darbo našumas (bendroji pridėtinė vertė, tenkanti vienai faktiškai dirbtai valandai), litais, šalies ir pagal ekonominės veiklos rūšis; darbo našumas vienam darbuotojui, perkamosios galios standartais; ūkio šakose sunaudotas galutinės energijos kiekis, tenkantis BVP vienetui, iš viso ir pagal ekonominės veiklos rūšis; gamybai sunaudotas vandens kiekis, tenkantis BVP vienetui, iš viso ir pagal ekonominės veiklos rūšis; krovinių ir keleivių pervežimo pasiskirstymas pagal transporto rūšis, mln. tonkilometrių ir BVP vienetui, mln. keleivio kilometrų; biodegalų sunaudojimas transporte ir jų dalis, palyginti su visu transporte sunaudotų degalų kiekiu, tūkst. tonų ir procentais; lengvųjų automobilių skaičius 1 000 gyventojų.

Kaip teigia autoriai Čiegis, Ramanauskienė ir Startinė, tai šis rodiklių suskirstymas į grupes yra sąlyginis, kadangi dauguma jų yra būdingi tik tam tikriems sektoriams ir charakterizuoja jų veiklą arba yra tarpsektoriniai (Čiegis, Ramanauskienė ir Startinė, 2009). Svarbu tai, kad kiekvienas iš jų turi pritaikomumą ir atsižvelgiant į sektoriaus specifiką yra įvertinami. Bendrai kalbant, darnus vystymasis yra nuosekliai vystomas ir nuolat reikia įvairių būdų išmatuoti, kokia pažanga daroma, ar pasiekiamas efektyvumas. Viena iš didžiausių darnaus vystymosi kliūčių – skirtinguose sektoriuose esantys barjerai ir skirtumai. Formuojant nacionalinę darnaus vystymosi strategiją, ypatingas dėmesys buvo skiriamas skirtingų sektorių tikslams ir uždaviniams

formuluoti. Kaip pavyzdys Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje pateikiama, jog „jeigu žemės ūkio sektoriuje numatyta išplėsti energetikos reikmėms skirtų rapsų ir javų pasėlius tiek, kad biodyzelinas ir bioetanolis patenkintų apie 15 procentų degalų poreikio, pramonės sektoriuje numatyta skatinti atitinkamų biokuro gamybos pajėgumų didinimą, transporto sektoriuje – šiuos degalus realizuojančių degalinių tinklo plėtrą, finansų sektoriuje – sukurti ekonomines galimybes didinti biokuro konkurencingumą; jeigu atliekų tvarkymo sektoriuje numatyta didinti antrinių žaliavų, įskaitant pakuotes, perdirbimą, pramonės sektoriuje numatyta skatinti vietines antrines žaliavas naudojančių įmonių plėtrą.“ (LR Vyriausybės, Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2003). Tarpsektoriniame bendradarbiavime išlieka labai svarbus ir visuomenės vaidmuo. Taip yra stengiamasi kuo plačiau į procesus įtraukti ir visuomenės narius, kuomet būtų galima skatinti pirminį buitinių atliekų rūšiavimą, iš antrinių žaliavų pagamintos produkcijos pirkimą, biokuro realizavimą, racionalų transporto naudojimą, aplinkai mažiausiais kenksminą gyvenimo būdą.

Kadangi darnus vystymasis yra nuosekliai siekiamas tikslas, reikia būdų išmatuoti, kaip prie jo artėjama, kokia daroma pažanga, lyginant su praėjusiuoju laikotarpiu ar kitų šalių atžvilgiu. Tačiau kadangi ekonominis efektyvumas nebūtinai garantuoja ekologinio ir socialinio darnumo plėtrą ir užtikrinimą, dėl savo negebėjimo atspindėti pastarųjų dviejų rodiklių – ekologinės ir socialinės darnos, reikalingas integruotas požiūris. Integruotas požiūris padėtų atskirti rinkinio kelių dimensijų indikatorių, kurie įvertina ir atskiras tiriamos sistemos dalis, ir ryšius tarp jų. Darnaus vystymosi sąvoka apima ne tik kiekybinius (ekonominio) augimo parametrus, bet ir kokybinius (socialinius, aplinkosauginius) elementus.

1.4. Darnios organizacijos apibrėžimas

Vis labiau globaliu tampant visam pasauliui, nepamirštamas ir svarbiu pradėtas laikyti ir darnus vystymasis įvairiose organizacijose. Kadangi įvairūs visuomenės poreikiai nuolatos keičiasi, ši kaita būtinai ir įvairioms kitoms visuomenėje egzistuojančioms grupėms, tarp jų ir atskiroms organizacijoms. Organizacijos, kurios siekia ir toliau būti konkurencingos rinkoje, būtina pasirinkti darnaus vystymosi kelią, nes tai yra ateities organizacijų variklis. Kaip teigia P. Bansal ir K. Roth (2000) vienas iš svarbiausių organizacijos darnumo strategijos pasirinkimas – darnumo nesiekiančios organizacijos tiesiog praranda paklausą tarptautinėje rinkoje tiek investuotojų, tiek vartotojų tarpe.

Tačiau dažnai vadovai nekreipia dėmesio ir vengia pripažinti, kokį galudų ryšį turi aplinkos ir ekonominio vystymosi dimensijos, tačiau anot mokslininkų, šis ryšys vis labiau yra matomas. Kai kurios iš organizacijų jau ilgą laiką vysto savo strategijas neatiliekant ir nuo Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos, kuri Lietuvoje buvo patvirtinta 2003 m. rugsėjo 11

d. Lietuvos Respublikos vyriausybės. Kitos dar tik dabartiniu metu pradeda atsižvelgti į ją ir skirti didelį dėmesį vystant savo verslą ir organizaciją kaip vienetą.

Kaip teigia C. Labuschagne ir A. C. Brentas (2004), organizacija gali būti laikoma darnia, kuomet laikomasi šių darnaus vystymosi dedamųjų – socialinio teisingumo, ekonominio efektyvumo, aplinkosaugos. Šie elementai turi būti įtraukti ne tik į įmonės tikslus bet ir naudojami įmonėje praktiškai. Dažniausiai, organizacijos, kurios neapsiriboja tik vietinėmis rinkomis ir konkuruoja pasauliniu mastu, yra įpareigojamos teikti įvairias ataskaitas apie organizacijoje vykdomą darnumo politiką, pasiektus tikslus ir rezultatus.

Kaip išskiria autorės Laurinkevičiūtė ir Stašinskienė (2010), analizuojant priežastis, kodėl organizacijos pradeda laikytis darnaus vystymosi tikslų ir skleisti šią idėją plačiau:

- Siekdamos didesnio konkurencinio pranašumo;
- Kai tiekimo grandinės to reikalauja;
- Tai yra patvirtinta įvairiais įsipareigojimais, sutartimis ir kitais reikalavimais;
- Laikantis tarptautinių standartų;
- Savanoriškai, tiek siekiant gerinti savo įvaizdį rinkoje prieš visas suinteresuotas grupes, tiek visiškai savanoriškos atsakomybės poreikiu.

Siekiant, kad būtų užtikrintas visokeriopas organizacijos veiklos efektyvumas, svarbu tolygiai ir vienodai skirti dėmesį visoms trimis dimensijoms – ekologinei, socialinei ir ekonominei. Analizuoju mokslinę literatūrą, galima pastebėti, kad pagal skirtingą veiklos pobūdį, organizacijos teikia pirmenybę kuriai nors vienai iš darnaus vystymosi sričių. Štai pastebima tendencija gamybinėse organizacijose, jog jos orientuotos į ekonominės srities vystymą ir tik nedidelį arba visai jokio dėmesio neskiria ekologiniams ir socialiniams darnaus vystymosi elementams. Valstybinėse institucijose, bei įvairiose švietimo ir mokslo įstaigose plačiausiai orientuojamasi į socialinę sferą, kiek mažiau ar visai dėmesio neskiriant ekonominėms ar ekologinėms sritims. Klaidinga manyti, jog vystant savo veiklą atsižvelgiant tik į kurios nors vienos iš darnaus vystymosi krypties elementus bus pasiektas danus vystymasis. Apibendrinant tai, galima teigti, kad *organizacija yra laikoma darnia tik tada, kai ji vienodai svarbiais laiko ir taiko visus 3 darnumo elementus, traktuodama juos lygiaverčiais ir juos tarpusavyje derindama.*

Nagrinėjant mokslinę literatūrą buvo galima rasti daug darnu vystymąsi apibūdinančių kriterijų, tam tikrų indeksų, rodiklių ir duomenų. Dauguma jų yra skirti darnumą vertinti skirtingais lygmenimis – vietiniu, regioniniu ir nacionaliniu. Literatūroje kol kas dar nedaug randama medžiagos apie darnaus vystymosi taikymą organizacijose. Nepaisant to mokslininkai R. Čiegis ir R. Grunda (2007) pateikia organizacijoms skirtas strategijas ir modelius,

kuriuos pritaikius galima siekti darnos organizacijoje. Taip pat, kaip rašo mokslininkai, šiuose modeliuose trūksta vienijančio požiūrio, kuris apimtų organizaciją plačiąja prasme. Apačioje pateikiami skirtingi veiklos etapai organizacijose, kuriuos sekant įmanoma pasiekti darnio organizacijose būseną:

- ✓ Bendrojo suvokimo ir sąmoningumo kūrimas kas yra darni organizacija;
- ✓ Supratimo sukūrimas apie tai, kaip galima tapti darnia organizacija. Kaitos įgyvendinimas;
- ✓ Supratimo sukūrimas apie tai, kas rodys organizacijos darną. Rezultatų tikrinimas.

Šie trys etapai parodo, kaip svarbu organizacijoje išgryninti ir tiksliai identifikuoti visą kaitos procesą ir aiškiai juos iškomunikuoti ir formuoti suinteresuotųjų grupių darbuotojams, kurie vėliau išsigryninę ir susipažinę su procesu gebės šią žinią nešti ir kitiems organizacijoms darbuotojams ir jie vykdys sėkmingą kaitos procesą. Visa tai neįmanoma be labai aiškaus strateginio plano.

Autoriai D. Buchanan ir kt. (2005) savo darbe pateikia keturis etapus, kurie vyksta pereinant į darnią organizaciją:

- ✓ Individualusis – apimantis bendrąjį ir gilųjį suvokimą bei mokymąsi apie tai kas yra darni organizacija;
- ✓ Vadybinis – apimantis aukštesniosios ir vidurinėsios vadybininkų grandies pasiruošimą atremti sudėtingas ar didelę riziką turinčias problemas bei sutikimą keisti savo elgesį;
- ✓ Kultūrinis – keitimasis turi apimti visą organizaciją ir tuo pačiu metu tenkinti suinteresuotųjų šalių poreikius;
- ✓ Procesinis – darnumas turi apimti organizacijos valdymą ir tapti pagrindiniu vystymosi tikslu.

2. Darnaus vystymosi patirtis Lietuvoje

2.1. Lietuvos Nacionalinė darnaus vystymosi strategija

Aiškinantis ištakas darnaus vystymosi Lietuvoje, randame, kad darnus vystymasis buvo patvirtintas aukščiausiu lygmeniu 2000-aisiais metais, kuomet buvo sudaryta Nacionalinė darnaus vystymosi komisija, vadovaujama LR Vyriausybės Ministro pirmininko. Šio laikotarpio metu randame, kad strategijoje buvo suformuluoti esminiai ilgalaikiai, vidutiniai ir trumpalaikiai tikslai, taip pat jiems pasiekti uždaviniai ir pateiktos priemonės. Tačiau pati strategija buvo patvirtinta 2003 m. rugsėjo 11-ąją dieną Nutarimas (2003) NR. 1160 „DĖL NACIONALINĖS DARNAUS VYSTYMOŠI STRATEGIJOS PATVIRTINIMO IR ĮGYVENDINIMO“ (Bivainis ir Tamošiūnas, 2007). Lietuvos darnaus vystymosi strateginiai prioritetai ir principai išdėstyti atsižvelgiant į nacionalinius Lietuvos interesus, savitumą, ES darnaus vystymosi strategijos, kitų programinių dokumentų nuostatas. Strategija buvo atnaujinta 2009 ir 2011 metais ir suformuoti šie prioritetiniai Lietuvos tikslai:

Nacionalinė darnaus vystymosi strategija nors ir buvo patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės, tačiau tas dokumentas, kuris buvo atnaujintas padarant atitinkamus pakeitimus yra įvardintas kaip „Dėl Lietuvos respublikos vyriausybės 2003 m. Rugsėjo 11 d. Nutarimo nr. 1160 „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ pakeitimo (2011 m. kovo 30 d. Nr. 379). Pakeisti Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo priemonių planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ (Žin., 2003, Nr. 89-4029; 2009, Nr. 121-5215), ir III dalies „Socialinis vystymasis“ skyriuje „Visuomenės sveikata“. Aiškinantis pagrindinius pakeitimus, pastebime, kad susikoncentruota į tokias svarbias sritis kaip Tausojantis vartojimas ir vystomasis bendradarbiavimas; Nuosaikus, darnus ūkio sektorių ir regionų ūkio vystymasis; Regionų gyvenimo lygio skirtumo mažinimas išsaugant jų savitumą; Pagrindinių ūkio šakų (transporto, pramonės, energetikos, žemės ūkio, būsto, turizmo) poveikio aplinkai mažinimas, didinant ekologinį jų efektyvumą ir įtraukiant aplinkos interesus į jų vystymosi strategijas; Daugiabučių namų modernizavimas; Visuomenės švietimas; Mokslinių tyrimų vaidmens didinimas ir veiksmingesnis tyrimų rezultatų taikymas; Pavojaus žmonių sveikatai mažinimas, pasaulinės klimato kaitos ir jos padarinių švelninimas, biologinės įvairovės apsauga, nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas.

Nors yra suformuoti ir prioritetiniai Lietuvos darnaus vystymosi tikslai, kiekviena iš darnaus vystymosi sudedamųjų dalių yra suskirstyta į keletą mažesniųjų poskyrių, kur kiekvienas

iš jų taip pat turi iškeltuosius tikslus bei uždavinius. Kaip pavyzdį iš Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos galima pateikti aplinkosauginės dimensijos dedamąsias dalis, tokias kaip oras ir klimato kaita, kurios ilgalaikis tikslas yra užtikrinti žmonių sveikatai nepavojingą ir oro kokybės reikalavimus atitinkančią aplinką visoje Lietuvos teritorijoje, užtikrinant, kad į „atmosferą išmetamų teršalų ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų daugėtų dvigubai lėčiau, negu auga gamyba ir paslaugos, o ozono sluoksnį ardančios medžiagos iš viso nebūtų vartojamos.“ (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2003). Prie kitos dalies – vandens, iškelti ilgalaikiai tikslai yra pasiekti, kad požeminio vandens, upių, ežerų, Kuršių marių ir Baltijos jūros būklė būtų gera, vandens ekosistemos išlaikytų didelę įvairovę, paviršiniai vandens telkiniai tiktų poilsio reikmėms tenkinti, o visi šalies gyventojai gautų saugos ir kokybės reikalavimus atitinkantį geriamąjį vandenį. Svarbus dėmesys sutelkiamas ties kraštovaizdžio ir biologine įvairove, kur siekiama ją išsaugoti, o pažeistus elementus atkurti. Nepamirštama ir atliekų tvarkymo, ir siekti sukurti visais darnaus vystymosi požiūriais tinkamiausia atliekų tvarkymo sistemą ir sumažinti atliekų susidarymą, mažinant neigiamą poveikį žmonėms ir gyvajai aplinkai.

Ekonomikos vystymosi dimensijos prioritetai ir ilgalaikiai tikslai ūkio šakų poveikio aplinkai ir visuomenės sveikatai sumažinimas. Siekiama taip pat įtraukti ir darnumo prioritetinius tikslus į įmonių veiklos vystymosi strategijas, kad ūkinė veikla darytų kuo mažesnę neigiamą poveikį aplinkai. Transporto sekcijos tikslas yra kurti saugią ir ekonomiškai efektyvią bei aplinkai draugišką sistemą. Pramonėje siekiama užtikrinti naujausiomis, palankiomis aplinkai technologijomis pagrįstą, ekonominiu, aplinkosauginiu ir socialiniu požiūriais veiksmingą pramonę, energetikoje – užtikrinti patikimą ir diversifikuotą energijos išteklių tiekimą, padidinti energijos gamybos, skirstymo ir vartojimo efektyvumą; išplėsti atsinaujinančių energijos išteklių naudojimą; žemės ūkyje – sukurti ekonomiškai efektyvų ir konkurencingą žemės ūkį, pagrįstą mažesnę poveikį aplinkai darančiu ūkininkavimu, plėtoti ekologinius ūkius ir aukštos kokybės sertifikuotą žemės ūkio ir maisto produktų gamybą, tausoti gamtos išteklius. Didelis dėmesys skiriamas net ateities būstams, kur skatinama kurti ir padidinti būsto energetinį naudingumą.

Socialinio vystymosi dimensijoje daugiausia dėmesio skiriama užimtumo, skurdo ir socialinės atskirties, visuomenės sveikatos problemoms. Būtinai labai aktyvus visuomenės dalyvavimas bei parama, tad daug dėmesio yra skiriama visuomenei šviesti. Nepamirštama ir aplinkosauginio švietimo ir aplinkai nekenksmingo gyvenimo būdo vystymo ir kultūros savitumo išsaugojimui. Aktyviai pasireškia ir dėmesys moksliniams tyrimams bei veiksmingesniems tyrimų rezultatų naudojimams. Užimtumo sekcijos ilgalaikis tikslas paskatinti gyventojų užimtumą ir investavimą į žmogiškąją kapitalą bei geresnių ir naujų darbo vietų kūrimą. Akcentuojama ir svarba

padidinti gyventojų pajamas. Siekiama užtikrinti ir tinkamas darbo sąlygas ir visuomenės atskirtį mažinti, skatinant socialiai pažeidžiamų grupių integraciją į visuomenę. Atkreipiamas dėmesys ir į gyventojų gyvenimo kokybės gerinimą, siekiant prailginti gyvenimo trukmę, sumažinti sergamumą, mirtingumą ir užkirsti kelią neįgalumui dėl nelaimingų atsitikimų ir traumų. Išsilavinimas ir kultūra, bei galimybė sustiprinti intelektinę potencialą labai svarbi, kad mokslas užtikrintų darnų ekonominių, socialinių ir aplinkosaugos tikslų įgyvendinimą. Kadangi ši Nacionalinė darnaus vystymosi strategija yra suformuota išskirtinai Lietuvai, čia akcentuojama ir svarba išsaugoti lietuvių kalbą ir kultūros paveldą ir bendruomenių savitumą.

Galima išskirtinai pastebėti, kad susiformavęs naujas terminas – tausojantis arba tausojamasis vartojimas, kurio esmėje yra siekiamybė užtikrinti, kad nuolatos augantis prekių ir paslaugų vartojimas neblogintų aplinkos būklės. Akcentuojamas toks reikšmingumas, kad yra svarbu naudoti aplinkai palankias prekes ir paslaugas, kurių gamyba naudotų mažiau gamtos išteklių, nenaudotų toksinių medžiagų ir kt.

Apibendrinat galima pasakyti, kad visa ši Nacionalinė darnaus vystymosi strategija nebus pajėgta įgyvendinti be aktyvaus visuomenės sąmoningo ir aktyvaus dalyvavimo. Į tai atkreipia dėmesį ir savo nuomonę išdėsto autoriai savo darbuose (Čiegis (2008) ir Bivainis (2007)), kurie teigia, kad Lietuvos žmonių žinios apie esmines ir pagrindines darnaus vystymosi strategijas, nuostatas ir elementus pakol kas nėra pakankamos ir gilios, todėl vienas svarbiausių uždavinių yra visuomenės švietimas. Šiuo atveju, atsiranda poreikis formuoti ir informuoti visuomenę, kuri būtų pajėgi įgyvendinti darnaus vystymosi strategiją.

2.2. Darnaus vystymo rodiklių palyginimas skirtinguose Lietuvos regionuose

Lietuvos vyriausybės patvirtintos Nacionalinės darnaus vystymo strategijos analizė parodė, jog egzistuoja tam tikri bendriniai tikslai šaliai, kaip nedalomam vienetui. Tačiau būtina surasti būdus ir priemones, kaip šie tikslai galėtų būti įgyvendinami skirtinguose Lietuvos regionuose. Tam, kad suprastume ir galėtume palyginti skirtingų Lietuvos regionų darnaus vystymosi rodiklius, dažniausiai pasitelkiant reikalingus tam statistinius duomenis atliekama tų duomenų ar rodiklių lyginamoji analizė. Todėl šiame baigiamajame darbe, naudojantis antriniais informacijos šaltiniais, pateikiamais Lietuvos statistikos departamento internetiniame puslapyje bei autorių atliktais tyrimais, pateikiamais moksliniuose darbuose (Čiegis, Ramanauskienė, Šimanskienė (2010)).

Šalies ekonominio vystymosi reikšmingumui parodyti, vienas iš pasirinktų rodiklių yra BVP vienam gyventojui (Čiegis, Ramanauskienė, Šimanskienė, 2010). Jis laikomas patikimu šalies sėkmės, turto rodikliu, t. y. rodo šalies ekonominį išsivystymo lygį. Tiesioginės užsienio investicijos yra vienas svarbiausių veiksnių, sudarantis palankias sąlygas sparčiau siekti technologinės pažangos, efektyviau skleisti informaciją. Be to, Tiesioginės užsienio investicijos yra svarbus pagrindinio kapitalo formavimo šaltinis. Kitos iš užsienio patenkančios investavimo formos nėra efektingos, nes iš esmės yra trumpalaikės investicijos, kurios gali nutekėti iš šalies. Trečiasis rodiklis apima gyventojų aktyvumą (nedarbo lygis).

Šalies socialinio vystymosi indeksą sudarantys rodikliai apima socialinę atskirtį, tai yra vidutiniškai vienam gyventojui tenkantis naudingasis plotas. Svarbus įnašas į socialinio vystymosi indeksą – išlaidos nuo BVP, skirtos socialinei apsaugai ir švietimui. Socialiniam vystymuisi taip pat svarbus nusikaltimų skaičius, rodantis gebėjimą užtikrinti saugumą.

Šalies aplinkos būklei atskleisti pasirinkti oro (į atmosferą išmestas teršalų kiekis) ir vandens (užteršto vandens nuotekų kiekis, iki normatyvų išvalytų nuotekų dalis) taršos rodikliai. Taip pat įtrauktas biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio apsaugos rodiklis (miško žemės plotas).

Remiantis surinkta informacija žemiau pateikiamas kaip dažniausiai nagrinėjamas atvejis, tai Vilniaus ir Klaipėdos regionų darnaus vystymosi tyrimas. Tai yra dėl to, kad šie regionai buvo vieni pirmųjų, kurie pradėjo nuosekliai plėtoti darnaus vystymosi principais grįstus savo veiklos ir esančių jų regionuose organizacijų sprendimus. Taip pat šių regionų pasirinkimas buvo sąlygotas atliktų ir publikuotų mokslo studijų darbais.

Remiantis autorių (Čiegis, Ramanauskienė, Šimanskienė, 2010) atliktais darbais, pateikiami Vilniaus ir Klaipėdos regionų darnaus vystymosi rodiklių požiūriu statistiniai duomenys ir atliekama jų lyginamoji analizė.

Lentelė 2. Ekonominio vystymosi indeksas – Lietuvos atvejis., 2006–2008 m. (sudaryta remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis ir Čiegis, R., Ramanauskienė, J., Šimanskienė, L., 2010).

Ekonominio vystymosi rodikliai	Bazinė Ekonominio vystymosi indekso reikšmė 2006	Ekonominio vystymosi indekso reikšmė 2007	Ekonominio vystymosi indekso reikšmė 2008
BVP (1 gyv.)	11,11	13,13	14,56
TUI (1 gyv.)	11,11	11,14	14,95

Nedarbo lygis (proc.)	11,11	15,52	3,77
Ekonominio vystymosi indeksas (EVI)	33,33	39,79	33,29

Pirmiausiai aptarsime, kiekvieną iš ekonominio vystymosi indeksų. Matome, kad BVP tenkantis vienam gyventojui, to meto valiuta, 2006-2008 metais didėjo. 2006 metai yra pasirinkti kaip baziniai, ir jų indeksas yra 100, padalintas lygiomis dalimis, po 33,33 ekonominio, socialinio ir aplinkos būklės indeksams.

TUI – tiesioginės užsienio investicijos kaip vienas iš svarbiausių veiksnių, prisidedančių prie spartesnės technologinės pažangos, taip pat žinių ir informacijos sklaidos, taip pat išaugo. Trečiasis rodiklis, nedarbo lygis 2008 m. sumažėjo ir sudarė 3,77 %, kas rodo, jog gyventojai galėjo tapti aktyvesni dėl padidėjusių tiesioginių užsienio investicijų.

Lentelė 3 Klaipėdos apskrities socialinio vystymosi indeksas, 2006–2008 m. (sudaryta remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis ir Čiegis, R., Ramanauskienė, J., Šimanskienė, L., 2010).

Socialinio vystymosi indeksas	Bazinė socialinio vystymosi indekso reikšmė 2006	Socialinio vystymosi indekso reikšmė 2007	Socialinio vystymosi indekso reikšmė 2008
Vid. 1 gyv. tenkantis naudingasis plotas (m²)	11,11	11,26	11,62
Nusikaltimų skaičius 100 000 gyv.	11,11	11,26	11,18
Išlaidos nuo BVP, skirtos socialinei apsaugai ir švietimui (proc.)	11,11	12,08	13,98
Socialinio vystymosi indeksas	33,33	34,60	36,78

Aptarsime lentelėje pateiktus socialinio vystymosi indekso rodiklius 2006-2008 metais. Matome, kad vidutiniškai vienam gyventojui tenkantis vienam gyventojui, pakito nežymiai.

Nusikaltimų skaičius taip 100 000 gyv. išliko toks pats, kas parodo, kad nebuvo imtasi ryžtingų ir veiksmingų sprendimų, užtikrinant saugumą. Išlaidos nuo BVP, skirtos socialinei apsaugai ir švietimui, 2008 metais išaugo iki 13,98 proc. Tai rodo padidėjusį dėmesį socialinei apsaugai bei švietimui.

Lentelė 4. Klaipėdos apskrities aplinkos būklės vystymosi indeksas, 2006–2008 m. (sudaryta remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis ir Čiegis, R., Ramanauskienė, J., Šimanskienė, L., 2010).

Aplinkos būklės vystymosi indeksas	Bazinė aplinkos būklės vystymosi indekso 2006	Aplinkos būklės vystymosi indekso reikšmė 2007	Aplinkos būklės vystymosi indekso reikšmė 2008
Miško žemės plotas palyginti su šalies plotu (proc.)	11,11	11,11	11,11
Išmesta teršalų į atmosferą 1 gyv.	11,11	13,67	13,21
Užteršto ir nepakankamai išvalyto vandens nuotekų, išleistų į paviršutinius vandenį, kiekis, tūkst.m3.	11,11	12,09	-26,35
Aplinkos būklės vystymosi indeksas	33,33	36,87	-2,03

Lentelėje pateiktų aplinkos būklės rodiklių palyginimas rodo, kad šis indeksas 2006-2008 metais pakito, ir 2008 metais įgijo neigiamą reikšmę.

Pagal matomus rezultatus, negalime teigti, kad Klaipėdos apskritis 2006-2008 metais vystėsi darniai. Darnaus vystymosi principas galėtų būti pasiektas tik tokių atveju, jei visos trys dimensijos būtų lygiavertės ir ne visuose nagrinėtuose įverčiuose įgijo teigiamas reikšmes. Skaičiavimo metodas, pasirinktas apskaičiuoti darnų vystymąsi yra integruoto indekso skaičiavimas, kaip ir teigia autoriai Čiegis, Ramanauskienė, Šimanskienė (2009), pagrįsdami šio metodo tinkamumą. Nors Klaipėdos apskrityje 2008 m. ekonomika augo sparčiai ir gerėjo socialinis gyvenimas, tačiau aplinkos būklės rodikliais įgijo neigiamą įvertį. Dėl šio priežasties, darnus vystymasis Klaipėdos apskrityje nebuvo įgyvendintas.

Lentelė 5 Vilniaus apskrities ekonominio vystymosi indeksas, 2006–2008 m. (sudaryta remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis ir Čiegis, R., Ramanauskienė, J., Šimanskienė, L., 2010).

Ekonominio vystymosi rodikliai	Bazinė Ekonominio vystymosi indekso reikšmė 2006	Ekonominio vystymosi indekso reikšmė 2007	Ekonominio vystymosi indekso reikšmė 2008
BVP (1 gyv.)	11,11	13,58	15,15
TUI (1 gyv.)	11,11	13,34	17,07
Nedarbo lygis (proc)	11,11	12,21	7,33
Ekonominio vystymosi indeksas (EVI)	33,33	39,15	39,55

Pirmiausiai aptarsime, kiekvieną iš ekonominio vystymosi indeksų. Matome, kad BVP tenkantis vienam gyventojui, to meto valiuta, 2006-2008 metais didėjo. 2006 metai yra pasirinkti kaip baziniai, ir jų indeksas yra 100, padalintas lygiomis dalimis, po 33,33 ekonominio, socialinio ir aplinkos būklės indeksams.

TUI – tiesioginės užsienio investicijos kaip vienas iš svarbiausių veiksnių, prisidedančių prie spartesnės technologinės pažangos, taip pat žinių ir informacijos sklaidos, taip pat išaugo.

Trečiasis rodiklis, nedarbo lygis 2008 m. sumažėjo ir sudarė 7,33 %, kas rodo, jog gyventojai galėjo tapti aktyvesni dėl padidėjusių tiesioginių užsienio investicijų.

Lentelė 6. Vilniaus apskrities socialinio vystymosi indeksas, 2006–2008 m. (sudaryta remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis ir Čiegis, R., Ramanauskienė, J., Šimanskienė, L., 2010).

Socialinio vystymosi indeksas	Bazinė socialinio vystymosi indekso reikšmė 2006	Socialinio vystymosi indekso reikšmė 2007	Socialinio vystymosi indekso reikšmė 2008
Vid. 1 gyv. tenkantis naudingasis plotas (m²)	11,11	11,29	11,52
Nusikaltimų skaičius 100 000 gyv.	11,11	12,07	10,69
Išlaidos nuo BVP, skirtos socialinei apsaugai ir švietimui (proc.)	11,11	12,72	14,74
Socialinio vystymosi indeksas	33,33	36,08	36,95

Aptarsime lentelėje pateiktus socialinio vystymosi indekso rodiklius 2006–2008 metais. Matome, kad vidutiniškai vienam gyventojui tenkantis naudingasis plotas pakito nežymiai. Nusikaltimų skaičius tarp 100 000 gyv. sumažėjo, kas parodo, kad buvo imtasi priemonių

užtikrinant gyventojų ir jų turto saugumą. Išlaidos nuo BVP, skirtos socialinei apsaugai ir švietimui, 2008 metais išaugo iki 14,74 proc. Tai rodo padidėjusį dėmesį socialinei apsaugai bei švietimui.

Lentelė 7. Vilniaus apskrities aplinkos būklės vystymosi indeksas, 2006–2008 m. (sudaryta remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis ir Čiegis, R., Ramanauskienė, J., Šimanskienė, L., 2010).

Aplinkos būklės vystymosi indeksas	Bazinė aplinkos būklės	Aplinkos būklės vystymosi indekso reikšmė 2007	Aplinkos būklės vystymosi indekso reikšmė 2008
---	-------------------------------	---	---

	vystymosi indekso 2006		
Miško žemės plotas palyginti su šalies plotu (proc.)	11,11	11,11	11,22
Išmesta teršalų į atmosferą 1 gyv.	11,11	10,50	12,69
Užteršto ir nepakankamai išvalyto vandens nuotekų, išleistų į paviršutinius vandenį, kiekis, tūkst.m3.	11,11	10,87	12,04
Aplinkos būklės vystymosi indeksas	33,33	32,48	35,94

Per porą metų didelių pokyčių aplinkos būklės vystymosi dimensijoje nebuvo, 2.6% buvo sumažėjęs 2007 m., dėl didelio kiekio teršalų išmestų į atmosferą, tenkančio vienam gyventojui, bei dėl užteršto ir nepakankamai išvalyto nuotekų vandens išleistų į paviršinius vandenį. Pagal matomus rezultatus, galime teigti, kad Vilniaus apskrityje 2006-2008 metais gerėjo ekonominis, socialinis vystymosi indeksas, bei aplinkos būklės indeksas. To pasekoje galime teigti, kad gauti rezultatai rodo teigiamą poveikį ir tai matome darnaus vystymosi tendencijose Vilniaus apskrityje. Įvairiuose šaltiniuose rasti statistiniai duomenys dažniausiai būdavo senesnių metų duomenys. Tai parodo, kad visgi suinteresuotumas tiek šia moksline sritimi yra šiek tiek sumenkęs. Lietuvos Respublikos statistikos departamento naujausi pateikiami duomenys yra 2013 metų, duomenų už 2014, 2015 ar 2016 metus nepavyko rasti. Peržvelgus duomenų ir jų paskelbimo laiką, matoma, jog atsilieikama apie du metus, kai paskelbiami duomenys už praėjusį laikotarpį.

Lentelė 8. Ekonomikos vystymosi rodikliai 2005-2013 m. Sudaryta autoriaus remiantis Lietuvos statistikos departamento duomnimis.

	2005	2010	2012	2013
Bendrojo vidaus produkto (BVP) pokyčiai, %	7,7	1,6	3,8	3,3
BVP, tenkantis 1 gyventojui, Lt	21826	31215	38499	40807
Užimtumas pažangiųjų ir vidutiniškai pažangių	-	1,8	1,9	2

technologijų gamyboje, %				
Užimtumas pažangiųjų technologijų paslaugose, %	-	34,2	33,6	33,2
Išlaidos MTEP pagal finansavimo šaltinius, %				
verslo įmonių lėšos	20,9	32,4	26,4	27,4
valdžios lėšos	62,7	46,0	39,7	34,6
užsienio lėšos	10,5	19,9	33,2	37,1
Išlaidos MTEP , palyginti su BVP, %	0,75	0,78	0,90	0,95

Lentelėje (Žr.nr.8) pateikta Lietuvos darnaus vystymosi Ekonominių rodiklių kaita, pradedant nuo 2005 metų, baigiant 2013 metais, kuri rodo egzistuojančius pokyčius.

Lentelė 9. Socialiniai vystymosi rodikliai 2005-2013 m. Sudaryta autoriaus remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

	2005	2010	2012	2013
Vidutinė tikėtina žmogaus sveiko gyvenimo trukmė, metais				
moterų	54,6	62,4	61,6	-
vyrų	51,4	57,8	56,6	-
15–19 metų amžiaus asmenų mokymo aprėpties lygis, %	99,4	96,7	93,7	94,0
20–24 metų amžiaus asmenų mokymo aprėpties lygis, %	52,1	57,7	52,4	49,2
Mokymosi visą gyvenimą lygis, %	6,1	3,9	5,2	5,7
Užimtumo lygis, %	62,8	57,6	62,0	63,7
Nedarbo lygis, %	8,3	17,8	13,4	11,8
Ilgalaikio nedarbo lygis, %	4,6	7,4	6,6	5,1
Skurdo rizikos lygis, %	20,5	20,5	18,6	20,6
Asmenų, gyvenančių skurdo rizikoje arba socialinėje atskirtyje,	41,0	34,0	32,5	30,8

dalys, %				
---------------------	--	--	--	--

Lentelėje (Žr.nr.9) pateikta Lietuvos darnaus vystymosi Socialinio vystymosi rodiklių kaita, pradedant nuo 2005 metų, baigiant 2013 metais. 2010 metais buvo pastebimas ryškus nedarbo išaugimas, tačiau 2013 jis sumažėjo ir siekė 11,8 proc. Visgi, skurdo rizikos lygis yra gana aukštas, ir pradedant 2005 nuolatos augo, 2013 metais pasiekė jau 20,6 proc.

Lentelė 10. Aplinkos vystymosi rodikliai 2005-2013 m. Sudaryta autoriaus remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

	2005	2010	2012	2013
Šiltnamio efektą sukeliančios dujos, išmestos į atmosferą, tūkst. t CO₂ ekvivalentu	23318	21119	21622	20331
pramonė	4115	2230	3627	2745
energetika	8422	8179	7347	6458
transportas	4376	4543	4538	4827
kitos veiklos	6405	6167	6110	6301
Atsinaujinančių išteklių dalis bendrosiose energijos sąnaudose, %	10,0	15,1	15,8	17,4
Biodegalų energetinė dalis šalies kelių transporto benzino ir dyzelino sąnaudose, %	0,3	3,7	4,6	4,5

Lentelėje (Žr.nr.10) pateikta Lietuvos darnaus vystymosi Aplinkos vystymosi rodiklių kaita, pradedant nuo 2005 metų, baigiant 2013 metais. Pastebime, jog nuo 2005 sparčiai mažėjo pramonės šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimas į atmosferą. Transporto sektoriaus rodikliai augo beveik kasmet. Energetikos srities šių dujų išmetimas gali būti siejamas su vis labiau atsirandančiu atsinaujinančių energijos šaltinių augimu. Pastebimas ir ryškus augimas atsinaujinančių išteklių dalyje, bendrosios energijos sąnaudose. Išaugo ir biodegalų energetinė dalis.

3. Tyrimas

3.1. Tyrimo metodologija ir jų pagrindimas ir tyrimo instrumentas

Buvimas darnia organizacija tampa daugelio šiuolaikiškų organizacijų siekiamybė. Šią kaitą inspiruoja supanti aplinka, kuri nurodo organizacijų efektyvaus buvimo rinkoje sąlygas. Bendrai žvelgiant Lietuvos rinką, darnių organizacijų nėra daug. Didžiąją dalį jų sudaro užsienio kapitalo įmonės. Bet neatsilikdamos lietuviškos įmonės pamažu vis labiau suvokia darnaus vystymosi svarbą siekiant reaguoti į besikeičiančios rinko iššūkius ir darnų vystymąsi vis labiau įtraukia į savo organizacijas. Tuo ypatingai suinteresuotos yra rinkoje gana ilgai veikiančios įmonės, kurios laiko tai vienu iš organizacijos augimo pagrindų. Tačiau pastebima, jog gamybinėms ar paslaugų įmonėms didesnę dėmesį tikslinga būtų skirti aplinkosaugos dimensijai, tačiau jos labiau orientuojasi į ekonominę. Šiame kontekste naudinga atkreipti dėmesį ir į valstybines institucijas ar švietimo ir mokslo įstaigas, kurios labiau orientuojasi į socialinę darnumo dimensiją, kartais ignoruodamos ir kitų dimensijų svarbą. Visgi, nereiktų pamiršti ir svarbu atkreipti dėmesį, jog darnios organizacijos apibūdinimas apima tris dimensijas – ekologinę-aplinkosauginę, socialinę ir ekonominę, todėl organizacijos laikomos darniomis, kuomet orientuojasi į visas tris sritis ir laiko jas lygiavertėmis. Šiuo savo tyrimu siekiama išsiaiškinti skirtingų organizacijų Lietuvoje požiūrį į darnų vystymąsi jų organizacijose, skirtingų dimensijų svarbos suvokimą, darnių vystymosi koncepcijų taikymą arba netaikymą savo organizacijos veikloje bei kitas svarbias sritis, susijusias su darniu vystymusi organizacijose. Bus siekiama pateikti apibendrintus rezultatus, kurie padės įsigilinti ir suprasti kertinius aspektus darnumo taikyme arba ne, organizacijose.

Vadovaujantis literatūroje (Tidikis, 2003; Kardelis, 2005; Dikčius, 2011) pateikiamais metodologijos apibūdinimais, svarbu ją suprasti, kad tai yra kaip tikrovės pažinimo teorija, pagal kurią galima nagrinėti mokslinio pažinimo procesą, taip pat principus, mokslinio tyrimo metodus ir atitinkamą techniką ar instrumentus. Autorių yra nurodoma, kad atliekant praktinės situacijos tyrimą, reikia vadovautis tyrimo atlikimo logine seka pagal tam tikrą darbų atlikimo eiliškumą.

Tyrimams atlikti taikomi kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai. Kaip nurodo autorius (Kardelis, 2005; Kardelis, 2016), tai atliekamiems kokybiniams tyrimams apibūdinti taikoma sąvoka, atvejo tyrimas, kuri akcentuoja, kad tyrimas remiasi atskirų atvejų ar individų grupės studijomis siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius. Renkant duomenis kokybiniuose tyrimuose dažniausiai naudojami stebėjimo, pokalbio, interviu, dokumentų rinkimo ir analizės metodai.

Kaip tik kokybinis tyrimo metodas ir bus panaudotas darbe kaip priimtinas būdas, kuris pasižymi lankstumu, apibūdinantis kokybinį tyrimą kaip neturintį standartinės tyrimo struktūros ir

tinkančios bet kuriai tiriamai aplinkai. Kaip nurodo autoriai (Šimanskienė, Kutkaitis, 2009) , tai „natūralu, kad kokybiniai tyrimai susiję su ilgalaikiu objekto tyrimu, tuo pačiu apimant ir jo aplinką“.

„Anketa – klausimų lapas tam tikroms žinios surinkti. Ją pagal nurodytas taisykles užpildo klausiamasis“ (R. Tidikis, 2003). Tai populiariausias tyrimų metodas dažnai taikomas praktikoje, kuris suteikia galimybę greitai gauti didelį kiekį informacijos, tačiau labai svarbu pateikti tikroviškus klausimus, kad nebūtų iškraipyta tiriamoje reiškinių esmė. (R. Tidikis, 2003)

Tyrimui atlikti taikomas metodas – ekspertinis vertinimas, kuris gana dažnai taikomas socialiniuose moksluose, t.y. kai sunku ar nėra galimybės pasiekti tam tikrą specifinę norimą informaciją ar yra konfidencialumo dalykai, kurie apsunkina galimybę tiesiogiai dalyvauti surenkant informaciją. Ekspertinis vertinimo metodas autorių aprašomas ir apibūdinamas kaip apibendrinta ekspertų narių nuomonė, kuri gaunama iš asmenų - specialistų, sukaupusių ne tik patirtį, bet ir turinčių žinias, kartais ir gerą intuiciją nagrinėjamos problemos klausimais. Ekspertinis vertinimo metodas nurodo, kad pagal šį vertinimo metodą reikės apklausti asmenis, kurie dėl savo profesinės ir gyvenimo patirties turi gerus gebėjimus, taip pat disponuoja patikima , pakankamai išsamia informacija apie nagrinėjamą problemą. Todėl atliekant tyrimą galima tikėtis, kad bus gauta didžiausia ir detali informacija apie tiriamą problemą, suprantama, kad taip bus galima gauti patikimus tyrimo rezultatus. Nuo to kaip tik ir priklauso kaip dėmesingai parinkti ir atrinkti ekspertai. Autorius (Tidikis, 2003) savo knygoje nurodo, kad jie turi būti kompetentingi asmenys, turintys specialios patirties ir išmanantys tiesiogiai su ekspertizės objektu susijusią sritį.

Ekspertinis vertinimo metodas nukreipia turėti suformuluotą ekspertinės apklausos tikslą – atskleisti ekspertų narių - individų požiūrį į darnaus vystymosi pritaikymą, veiksmingumą augimui ir plėtrai tiriamoje organizacijoje. Taip pat tyrimo metu ekspertų bus prašoma nurodyti kas juos paskatino ar skatintų siekti darnaus vystymosi.

Ekspertinės apklausos atlikimui taikomas metodas, pagal kurį yra renkamos nuomonės, taikant kiekvienam ekspertui individualiai anoniminę apklausą pagal iš anksto parengtą klausimyną. Tokiu būdu ekspertams elektroniniu paštu išsiunčiamas parengtas klausimynas, kur jie išsamiai raštu gali pareikšti savo nuomonę į pateiktus klausimus. Ekspertams pateiktas klausimynas apėmė 17 klausimų (žr. priedas Nr. 1). Jie suformuoti taip arba tie klausimai nukreipti į tai, kad galima būtų suprasti ekspertų – respondentų požiūrį apie darnaus vystymosi taikymą, jo veiksmingumą augimui ir leistų išskirti galimybes, kurios skatintų siekti

darnaus vystymosi. Buvo norima išsiaiškinti, kaip organizacijos suvokia ir praktiškai pritaiko arba sieks pritaikyti darnaus vystymosi koncepciją.

Tyrimo instrumentas – tyrimo klausimynas sudarytas iš dviejų dalių. Pirmojoje dalyje sudėti klausimai, kuriais siekiama išsiaiškinti respondento bei organizacijos profilį. Šią dalį sudaro tokie klausimai kaip: „Kiek laiko dirbate organizacijoje?“ „Kiek laiko veikia organizacija, kurioje dirbate?“ „Jūsų atstovaujamos organizacijos darbuotojų skaičius?“ „Jūsų organizacijos veiklos pobūdis?“ „Jūsų išsilavinimas.“ „Jūsų lytis?“ „Jūsų amžius?“ Antrojoje klausimyno dalyje pateikti klausimai susiję su darniu vystymusi organizacijoje. Pirmasis klausimas „Kiek apskritai esate susipažinęs su darniu vystymusi? Ką laikote darniu vystymusi (angl. Sustainable development)? Kiek Jums asmeniškai ir organizacijos lygmeniu tai yra svarbu?“ leis pažvelgti į respondento žinias apskritai apie darnųjį vystymą, tai veiks kaip tam tikras atrankinis klausimas tikrinant eksperto lygį. Klausimai 2-5 „Įvardinkite kokie ekologinės/ekonominės/socialinės aplinkos kriterijai yra taikomi jūsų įmonėje, ir kokius laikote svarbiausiais darnaus vystymosi komponentais savo ir Lietuvos organizacijų veikloje. Jeigu netaikomi jokie, nurodykite priežastis ir kodėl tai netaikoma.“ Leis suprasti požiūrį bei kiekvieno iš šių darnaus vystymo komponentų taikymą organizacijoje, o jei tai netaikoma, leis pažinti priežastį kodėl tai nėra daroma. Paskutiniu metu klausimu „Ar Jūsų organizacijos vadovas arba struktūrinio padalinio arba darbo grupės (jeigu pats esate vadovas, taip pat atsakykite) kalba kaip svarbu būti darniai organizacijai, gal pateikia konkrečius būdus kaip to siekti?“ siekiama suprasti, kiek organizacijos vadybiniu lygmeniu yra pažengęs darnusis vystymasis, kiek dėmesio tam skiria įvairių grandžių vadovai, kokie procesai vykdomi organizacijoje, einant darnaus vystymosi link. Gavus atsakymus į šiuos klausimus bus galima detaliau suprasti darnaus vystymosi svarbą ir lygį kiekvienoje iš organizacijų. Apklausiant mokslininkes, buvo prašoma atsakinėti galvojant ne apie savo organizacijas, tačiau išreikšti su mokslinių interesų sritimi susijusias žinias, bei tam tikrą kritišką požiūrį į tai.

Tyrimo objektas – darnus organizacijų vystymasis Lietuvos atveju.

Tyrimo dalyvių imtis – 2 ekspertai mokslininkai, dirbantys Vilniaus universitete ir Klaipėdos universitete ir dar 6 ekspertai, kurie dirba įvairiose skirtingose organizacijose – atsakė į jiems pateiktus klausimus.

Tyrimo laikas – individualiai anoniminei apklausai (ekspertiniam vertinimui) atlikti pasirinktas 2017 m. gegužės mėn.

Tyrimo eiga – remiantis šiaame bakalauro baigiamajame darbe pateikta teorine literatūros medžiaga ir darnaus vystymosi patirties Lietuvoje rodiklių palyginimu skirtinguose Lietuvos regionuose, buvo sudarytas ekspertams – respondentams klausimynas. Apklausa atlikta taikant individualią anoniminę apklausą (anoniškumas išlaikomas neskelbiant respondento vardo ir pavardės). Bendrąja prasme anketos gali būti oficialios ir anoniminės. Oficialiojoje anketoje respondentai turi nurodyti savo vardą ir pavardę, tačiau literatūroje minima, kad šio pobūdžio anketos būna neobjektyvios, o duomenys iškreipti. Anoniminėse anketose atsakęs asmuo lieka nežinomas, žinomi tik tam tikri kiti reikalingi duomenys, kurie visgi neleidžia identifikuoti atsakiusiojo asmenis. Anoniminėse anketose gaunami atsakymai būna tikslesni, nes respondentas gali jaustis kur kas laisviau. Siekiant gauti kuo patikimesnius atsakymus, buvo pasirinkta anoniminė anketa. Ji buvo išsiųsta elektroniniu paštu, Microsoft word formatu. Klausimynas neatsitiktinai nebuvo suvestas į jokią elektroninę apklausų sistemą, siekiant palikti didesnę laisvę ir laiką respondentams atsakyti, kadangi dažnai e.apklausų sistemose yra laiko apribojimas, per kurį reikia pateikti atsakymus, o nespėjus pateikti, atsakymai tiesiog dingsta.

Klausimynas buvo išsiųstas šiems ekspertams: Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto Verslo katedros ir Klaipėdos universitetas Socialinių mokslų fakulteto Vadybos katedros profesoriams, kurių kaip viena iš skelbiamų mokslinių tyrimų ir interesų sričių yra darnus vystymasis; ekspertams, vadovaujantiems gamybos ir paslaugų įmonėms (UAB „Garsų pasaulis“ ir UAB „Geofirma“; UAB „PakMarkas“), ekspertams logistikos įmonėse (UAB „Delamode“, UAB „Rusko“), taip pat valstybinių įstaigų ekspertams – Kaišiadorių savivaldybės Strateginio planavimo ir investicijų skyriui, taip pat Valstybinio Vilniaus mažojo teatro Kultūrinės veiklos ir rinkodaros skyriaus vadovei. Visi šie ekspertai yra susipažinę su darniu vystymusi ir pilnai gali atstovauti savo organizaciją atsakinėjant į pateiktus klausimus. Tai kaip tik ir atspindėjo respondento profilio nustatymo pirmuosiuose klausimuose. Norisi pastebėti, kad atsakymai nebuvo gauti iš šių organizacijų: UAB „Girteka“ (logistikos bendrovė), UAB „BaltoPrint“ (spaustuvė), UAB „Miranda“ (spaustuvė), UAB „Grotas“ (geologinių tyrimų bendrovė), Lietuvos Nacionalinis dramos teatras (kultūrinė institucija), Nacionalinis operos ir baleto teatras (kultūrinė institucija), Vilniaus miesto savivaldybė (valstybinė institucija).

Ekspertų anoniminės apklausos metu ne visi respondentai atsiuntė atsakymus, dalis nurodė, kad tai susiję su jų užimtumu (pakartotinai skambinant į organizacijas), dalis išvis neatsakė ir kontakto užmegzti nepavyko. Sugrįžo 9 respondentų atsakymai. Todėl buvo pasinaudota šių respondentų išsamiais atsakymais ir atlikta gautų rezultatų analizė, kurioje apibendrinta ekspertų nuomonė. Tolimesniame poskyryje pateikiami išnagrinėti ir susisteminti respondentų atsakymai bei šio tyrimo išvados bei pasiūlymai.

3.2. Tyrimo rezultatai

Atlikus tyrimą ir susisteminius gautus atsakymus iš 9 respondentų – ekspertų į pateiktus klausimus, pirmosios klausimyno dalies rezultatai pateikiami juos grupuojant lentelėje (žr. Lentelė nr. 8)

Lentelė 11. Respondento-eksperto ir organizacijos profilio nustatymas

Organizacijos pavadinimas	Kiek laiko veikia organizacija, kurioje dirbate?	Darbo stažas šioje organizacijoje	Organizacijos darbuotojų skaičius	Organizacijos veiklos pobūdis	Respondento išsilavinimas	Lytis	Amžius
UAB „Garsų pasaulis“	10 ir daugiau metų.	Daugiau kaip 10 metų	271	Spaustuvė, leidyba, taro pakuotės	Aukštasis universitetinis	V	Daugiau nei 56
UAB „PakMarkas“	10 ir daugiau metų.	Iki 3 metų	201	Taro pakuotės, spaustuvė, leidyba	Aukštasis universitetinis	V	26-35
UAB „Geofirma“	10 ir daugiau metų.	Daugiau kaip 10 metų	14	Statyba, inžineriniai, geologiniai ir geotechniniai tyrimai	Aukštasis universitetinis	V	Daugiau nei 56
UAB „Delamode“	10 ir daugiau metų.	Iki 3 metų	120	Logistika	Aukštasis universitetinis	V	26-35
UAB „Rusko“	10 ir daugiau metų.	Iki 3 metų	41	Logistika	Aukštasis universitetinis	V	26-35
Valstybinis Vilniaus mažasis teatras	10 ir daugiau metų.	Iki 3 metų	81	Valstybinė kultūrinė įstaiga	Aukštasis universitetinis	M	26-35
Kaišiadorių rajono savivaldybė	10 ir daugiau metų.	Iki 3 metų	169	Valstybinė institucija	Aukštasis universitetinis	V	26-35
Vilniaus universiteto profesorė	10 ir daugiau metų.	Daugiau kaip 10 metų	4838	Švietimo ir mokslo įstaiga	Aukštasis universitetinis (socialinių mokslų daktarė)	M	Daugiau nei 56
Klaipėdos universiteto profesorė	10 ir daugiau metų.	Daugiau kaip 10 metų	1166	Švietimo ir mokslo įstaiga	Aukštasis universitetinis (socialinių mokslų daktarė)	M	Daugiau nei 56

II-osios klausimyno dalies pirmuoju klausimu „Kiek apskritai esate susipažinęs su darniu vystymusi? Ką laikote darniu vystymusi (angl. Sustainable development)? Kiek Jums asmeniškai ir organizacijos lygmeniu tai yra svarbu?“ buvo siekiama nustatyti respondento-eksperto susipažinimo su darniu vystymusi lygį, kompetencijas ir požiūrį į darnaus vystymosi supratimą globaliu ir organizacijų lygiu. Atsakymai į šį klausimą parodė, kad respondentai-ekspertai turi reikiamą žinių ir suvokimo kiekį, reikalingą įvertinti ir atsakyti į tolimesnius klausimus. Vienijantis dalykas atsakyme į šį klausimą yra tai, kad ekspertai šį reiškinį asmeniniu ir

organizacijos lygmeniu vertina kaip labai svarbų tolimesnei organizacijos plėtrai ir augimui ir aplinkos išsaugojimu ateities kartoms ne vien tik Lietuvoje bet ir visame pasaulyje. Vyresni amžiumi respondentai darnų vystymąsi kaip pačią sąvoką pažino vėliau nei jaunesni amžiumi, tačiau vyresni amžiumi ekspertai šio reiškinio komponentus savo organizacijų veikloje taiko jau ilgą laiką (pavyzdžiui, aplinkosaugos svarbą). Mokslininkų atsakymuose vienijantis bruožas, ir minimas aspektas, kad darnus vystymasis yra ateities organizacijų sėkmės variklis ir varomoji jėga.

Antruoju klausimu „*Išvardinkite, kokie ekologinės aplinkos kriterijai yra taikomi jūsų įmonėje, ir kokius laikote svarbiausiais darnaus vystymosi komponentais savo ir Lietuvos organizacijų veikloje. Jeigu netaikomi jokie, nurodykite priežastis ir kodėl tai netaikoma.*“. Analizuojant atsakymus į šį klausimą, pastebime, jog gamybos organizacijos (UAB „Garsų pasaulis“, UAB „PakMarkas“) ypatingai didelis dėmesys skiriamas šiai ekologinės (aplinkosauginės) aplinkos dimensijai, t.y. tokiems kriterijams kaip ypatingai taupus popieriaus naudojimas kasdienėse operacijose, siekiant sumažinti tiek išlaidas skirtas popieriui bei spausdinimo priedams, tiek mažinant neatsinaujinančių gamtos išteklių panaudojimą. UAB „PakMarkas“ taip pat nurodė, jog jie dideli dėmesį skiria ir atsižvelgia į tiekėjų teikiamus produktus ir siekia, jog dirbdami pagal griežtas procedūras, kuriose esantys reikalavimai tiekėjams užtikrina gaminio saugumą nuo žaliavų įsigijimo iki patekimo pas vartotoją. Dauguma PakMarko tiekėjų viešai deklaruoja nulinę toleranciją korupcijai, žmogaus teisių pažeidimams, įskaitant vaikų darbą, neleistiną elgesį su darbuotojais, priverstinį ar privalomąjį darbą. Visi jų tiekėjai yra raštiškai patvirtinę pasižadėjimo formą, kad laikosi socialiai atsakingo verslo. Tai rezultatas siektinas ir kitoms organizacijoms bei jų tiekėjams. Vienijantis dalykas atsakyme į šį klausimą yra tai, kad ekspertai pažymėjo atliekų rūšiavimo svarbą jų organizacijose. Taip pat visuose atsakymuose į šį klausimą vyravo teigimas, kad kaip labai svarbu tinkamai ir su didele atsakomybe įvertinti ekologiškų technologijų sukūrimą ir jų pritaikymą organizacijos veikloje. Valstybinis Vilniaus mažasis teatras pažymėjo, jog jie rūpinasi ir siekia užtikrinti, kad spektaklių sukūrimo procese naudojamos medžiagos dekoracijų kūrimui būtų iš perdirbtų medžiagų ir siekiama kuo dažniau panaudoti tuos pačius rekvizitus spektakliuose. Jie paminėjo, kad ši tvarka nėra reglamentuota dokumentuose, tačiau tai labiau darbuotojų bendrojo sąmoningumo dėka vyksta. Kitas pastebėjimas, tai gamybos ir paslaugų sektoriaus organizacijų poveikio aplinkai mažinimas ir ekologijos vizijos turėjimas. Taip pat išsakyta nuomonė, susijusi su atliekų tvarkymą reglamentuojančių dokumentų (Lietuvos Respublikos įstatymai; Vyriausybės nutarimai) griežtu taikymu ir būtinybe jų laikytis savo organizacijos viduje.

Analizuojant respondentų atsakymus į klausimą „Įvardinkite kokie ekonominės aplinkos kriterijai yra taikomi jūsų įmonėje, ir kokius laikote svarbiausiais darnaus vystymosi komponentais savo ir Lietuvos organizacijų veikloje. Jeigu netaikomi jokie, nurodykite priežastis ir kodėl tai netaikoma.“ Atsakymuose į šį klausimą vyravo teigimas, kad būtina įgyvendinti taršos mažinimo priemonės, o trys respondentai-ekspertai savo atsakymuose akcentavo, kad tam reikėtų priimti sprendimą dėl dar didesnio taršos mokesčio mažinimo organizacijoms, kurios aktyviai dirba ir įdiegia savo gamybos procesuose taršos mažinimo priemonės. UAB „Garsų pasaulis“, UAB „PakMarkas“, UAB „Delamode Baltics“ paminėjo, kad savo veikloje yra įdiegęs ne vieną kokybės standartą, kas sustiprina juos tiek vietinėje tiek tarptautinėje rinkoje. Visose organizacijose yra vykdomos darbuotojų motyvacijos skatinimo iniciatyvos, išskyrus Valstybiniame Vilniaus mažajame teatre. Ekspertų mokslininkų-požiūriu organizacijose labai svarbu vykdyti darbuotojų motyvacijos stiprinimo veiklas ir teigiamai vertinti darbuotojų iniciatyvas, kas skatintų tolimesnį darbuotojų sąsajos su organizacija stiprumą ir prisirišimą ir tai leistų sumažinti darbuotojų kaitos problemas. UAB „Rusko“ paminėjo, jog dėl didelės vidurinėsios grandies vadybinių kaitos, pradėtos įgyvendinti naujos darbuotojų motyvavimo priemonės, kas jų manymu, turėtų sumažinti šią problemą ateityje. UAB „PakMarkas“ nurodė, jog jų veikloje vyksta kasdieniai susirinkimai, yra anoniminė pasiūlymų-skundų dėžutė bei vykdomi metiniai susirinkimai siekiant gerinti veiklą ir darbuotojus informuoti apie organizacijos veiklos rodiklius.

Analizuojant respondentų atsakymus į klausimą „Įvardinkite kokie socialinės aplinkos kriterijai yra taikomi jūsų įmonėje, ir kokius laikote svarbiausiais darnaus vystymosi komponentus savo ir Lietuvos organizacijų veikloje. Jeigu netaikomi jokie, nurodykite priežastis ir kodėl tai netaikoma“ du respondentai pateikė nuomonę, kurioje akcentuojamas reikalingumas skatinti organizacijas skirti didesnę dėmesį sveikatos priežiūros sistemai, t.y. drausti darbuotojus papildomu draudimu, kuris suteiktų galimybę įsigyti vaistų, sveikatos gerinimo procedūrų ir kt. taip pat daryti investicijas į švietimo sistemą, kultūros skatinimą, bei kultūros paveldo išsaugojimą. Vienas ekspertas-respondentas pažymėjo, kad reikia keisti požiūrį į vartojimo įpročius ne tik gyvenime, bet ir organizacijos viduje, taip pat gyvenimo būdo ir darbo sąlygų gerinimą. Svarbiu dalyku laikytinas skurdo ir socialinės atskirties mažinimas ir konkrečios valstybės politikos turėjimas, veikimo krypties nustatymas. UAB „Garsų pasaulis“ pasižymėjo kaip organizacija, kurioje ypatingas dėmesys skiriamas organizacinės kultūros vytumui bei įmonės vertybių puoselėjimui. Išskiriamos tokios vertybės kaip modernumas, patikimumas, verslumas, sąžiningumas, komandinis darbas. Įmonėje yra suformuotas etikos kodeksas, kaip bendrovės pasižadėjimas ir dokumentas, apibendrinantis propaguojamas vertybes bei verslo principus. Tai

profesionalumo, kurį bendrovės darbuotojai turi puoselėti savo veikloje ir kurio yra tikimasi iš partnerių, išraiška. Įsipareigojimas vadovautis jų elgesio kodeksu ir jame pateiktų taisyklių laikymasis yra viena esminių bendradarbiavimo ir darbo santykių sąlygų. Tokios dokumentuotos ir patvirtintos taisyklės padeda organizacijose aiškiau skleisti norimą žinutę bei idėjas, ir skatina darbuotojus aiškiai jas suprasti ir jų laikytis, o esant darbuotojų kaitai naujiems darbuotojams atėjus lengviau įsilieti į veiklą.

Analizuojant respondentų atsakymus į klausimą „*Ar Jūsų organizacijos vadovas arba struktūrinio padalinio arba darbo grupės vadovas kalba kaip svarbu būti darniai organizacijai, gal pateikia konkrečius būdus kaip to siekti?*“. Keliose organizacijose darnaus vystymosi strategija nėra numatyta ir jos nėra laikomasi (Valstybinis Vilniaus mažasis teatras, UAB „Geofirma“, UAB „Rusko“). Stipriausiai atrodė įmonės UAB „Garsų pasaulis“ ir UAB „PakMarkas“, nurodydami, jog jie turi patvirtinta darnaus vystymosi strategiją ir jos laikosi savo organizacijos veiklose. UAB „Delamode“ yra apie tai kalbama, tačiau dokumentiškai ir strategiškai dar nepatvirtinta, nors tam tikri elementai ir dedamosios yra taikomos. Mokslininkų požiūriu, jei organizacija siekia ilgalaikio konkurencinio pranašumo, jie ilguoju laikotarpiu vis tiek turėtų atkreipti dėmesį į darnų vystymąsi ir savo veiklą plėtoti atsižvelgiant į darniojo vystymosi naudą.

Klausimas apie darnaus vystymosi taikymą Lietuvoje „Kaip manote ar Lietuvoje plačiai taikomas darnus vystymasis? Kaip manote, kas padėtų ir paskatintų šiai strategijai papildyti ilgalaikes organizacijų veiklos strategijas?“ visų organizacijų ir mokslininkų buvo įvertintas gana panašiai. Pagrindinė mintis, kuri buvo išsakyta, kad Lietuvoje vis dar nepakankamas dėmesys yra skiriamas darniam vystymui, lyginant su pasauliniu kontekstu. Tam, kad visgi tam tikrose organizacijose būtų vystymas darnumas, reikia didesnio šio reiškinio žinomumo skatinimo, sklaidos bei papildomų naudų organizacijoms, kurios sėkmingai tai įgyvendina.

Vienas paskutiniųjų klausimų anketoje buvo „Ar sekate savo konkurentų veiklą, susijusią su darniuoju vystymusi? Ar tam tikri jų sprendimai turi įtakos ir jūsų veiklai?“ Ne visi respondentai į šį klausimą atsakė teigiamai. UAB „Geofirma“ akcentavo, kad šiuo metu yra kur kas svarbiau sekti tam tikrus kitus konkurentų veiklos sprendimus, nesusijusius su darniuoju vystymusi, tačiau ateityje pasikeistus rinkos sąlygoms tikisi būti ne sekėjais, o tais kuriuos kiti seka. Didelę svarbą konkurentų stebėjimo išsakė UAB „PakMarkas“ ir UAB „Garsų pasaulis“, kas parodo kad šios dvi įmonės ne tik vykdo darnųjį vystymą savo įmonėje, bet tačiau ir siekia neatsilikti rinkoje, kur didelė konkurencija tiek regioniniu tiek tarptautiniu mastu.

Pagal teorijoje sutinkamą skirstymą (L. Iacocca iš Kvedaravičius, 2006), išanalizavus ir apibendrinus gautus respondentų-ekspertų atsakymus, šias jų atstovaujamas organizacijas pagal jų reakcijas į pokyčius galėtume suskirstyti į žemiau pateiktus pogrupius. Tam kad organizacijos išliktų rinkoje, jos privalo keistis. Šiame skirstyme neatsispindės Vilniaus universitetas ir Klaipėdos universitetas, kadangi mokslininkų buvo prašyta atstovauti ne kaip organizaciją, tačiau atspindėti savo mokslinių interesų krypties žinias bei požiūrį užduodamais klausimais.

- ✓ Organizacijos, kurios stebisi kai kas nors vyksta (Valstybinis Vilniaus mažasis teatras)
- ✓ Organizacijos, kurios stebi kai kas nors vyksta (Kaišiadorių rajono savivaldybė, UAB „Rusko“, UAB „Geofirma“)
- ✓ Organizacijos, kurios pačios priverčia, kad kas nors vyktų (UAB „Garsų pasaulis“, UAB „PamkMarkas“, UAB „Delamode“)

Tos organizacijos, kurios priverčia, kad kas nors vyksta ir yra tos svarbiausios rinkoje veikiančios organizacijos, kurios nujausdamos kaitos svarbą ir įgalina ją. Žvelgiant į šias organizacijas ir lyginant jas su kitų respondentų įmonėmis, jos yra gamybos ir logistikos įmonėje, dirbančios tarptautiniu mastu. Galima daryti išvadas, kad darbas tarptautiniu mastu ir skatina šias įmones veikti kiek kitaip, ir eiti darnumo link, užnugaryje paliekant kitas Lietuvos įmones. Visgi pastebima, jog Valstybinis Vilniaus mažasis teatras yra tik ta organizacija, kuri visdar stebisi kai kuriais rinkos pokyčiais, sprendimais ar veiklos ypatumais, tai siečiau su šios organizacijos statusu – valstybinis. Kuomet jų rinkoje nėra didelės konkurencijos, nes kiti veikiantys objektai taip pat valstybiniai, nereikia konkuruoti Tarptautiniu mastu, turbūt nereikia galvoti ir apie finansinių rodiklių geresnį siekimą bei darbuotojų motyvacijos procesus ar didesnę tausojimą. Nors tai yra tik vienas iš rinkos valstybinių įstaigų, ateityje būtų atlikti didesnę tyrimą, kurio metu bus siekiama išsiaiškinti skirtumus tarp Lietuvos valstybinio ir privataus sektoriaus, nes pirminiai duomenys rodo, jog šie skirtumai gali būti dideli ir esminiai. Trys iš respondentų gali būti priskiriami antram pogrupiui, kuriame organizacijos stebi aplink vykstančius procesus, kai kurios iš jų po truputį bando pritaikyti ir savo veikloje. Tai yra teigiamas postūmis, ir esant sėkmingam ir profesionaliam vadovui, kuris sugebės vesti organizaciją kito kelio link, suburs motyvuotą personalą ir pasitelks technologijas, gebės atvesti į darnios organizacijos veiklą.

Apibendrinant, galima pasakyti, kad respondentų teigimu išvardinti klausimuose darnaus vystymosi komponentai ir jiems analizuoti kriterijai yra svarbūs kai kurioms organizacijoms. Svarba taip pat akcentuojama ir šalies mastu. Vis tai turėtų padėti atskleisti kai kurias darnaus vystymosi problemas, padėtų nukreipti organizacijas įvertinti darnaus vystymosi procesą. Nors darnaus vystymosi požymiai ir egzistuoja, tačiau tikslinga apskaičiuoti ir įvertinti, kokias reikėtų

padaryti investicijas siekiant paskatinti darnų vystymąsi organizacijos viduje, taip jį didinant ir visos šalies mastu.

Išvados

1. Atlikta teoriniu aspektu Darnaus vystymosi sąvokos analizė, parodė, kad nagrinėjant mokslinėje literatūroje pateikiamus jos apibūdinimus, randame, kad ji įvairių autorių pateikiama skirtingai. Nors sąvoka „Darnus vystymasis (angl., „sustainable development“) ir traktuojama skirtingai, tačiau vienodai suprantama pati koncepcija ir vykstant globalizacijos procesams joje išskiriamas darnaus vystymo įgyvendinimo būtinumas. Autoriai savo darbuose darniam vystymui apibūdinti pasitelkia (naudoja) Jungtinių Tautų Pasaulinės aplinkos apsaugos ir plėtros komisijos (angl. United Nations World Commission on Environment and Development) apibūdinimą – vystymasis, tenkinantis dabartinio laikotarpio poreikius, nesudarant pavojaus būsimoms kartoms juos tenkinti, t. y. ekonomikos plėtra atitinka aplinkosauginius reikalavimus . Darnaus vystymosi apibrėžimo kontekste akcentuojamas suskirstymas pagal lygmenis: globalus, regioninis ir bendruomeninis.
2. Autoriai nurodo darnaus vystymosi komponentus – dimensijas, tai ekonominė dimensija, socialinė ir aplinkos dimensijos ir tai, kad egzistuoja pagrindinių darnaus vystymosi komponentų (kaip dimensijų ar kriterijų) tarpusavio ryšys. Jų tarpusavio ryšiai ir jų veiksmingumas siekiant spręsti pagrindines darnaus vystymosi problemas negali būti nagrinėjami atskirai - kaip tam tikras elementas siekiant spręsti pagrindines darnaus vystymosi problemas, o kurio nors vieno iš jų ignoravimas galimai sukeltų pavojų darniam vystymuisi ateityje.
3. Standartai ir standartų diegimas, siekiant darnaus vystymosi organizacijose kaip parodo literatūros nagrinėjimas yra tai, kad vienu svarbiausių kokybės vadybos raidos ir internacionalizavimo fenomenų laikytinas kokybės vadybos standartizuotų modelių kūrimas, sistemingas jų tobulinimas ir taikymas verslo ir kitose srityse darnaus vystymosi kontekste. Toks aiškinimas leidžia pasakyti , kad kaip tik tai ir leistų organizacijoms darnos siekti visuotinės kokybės vadybos pagrindu. Išskiriamą darnaus vystymosi ir pažangos ataskaitų (angl. Global Reporting Initiative, GRI) duomenų turinį, kuriame išdėstomi reikalavimai dėl būtinumo vadovautis savo veikloje socialinės atsakomybės principais, tikslinga naudoti kaip būtiną įvertinant šiame kontekste atskaitomybės standartą AA 1000, socialinės atsakomybės standartą SA 8000, aplinkos apsaugos vadybos standartą ISO 14001, kokybės vadybos ISO 9001 standartą, darbuotojų saugos ir sveikatos vadybos

standartu OHSAS 18001 ir kt. Ypač akcentuotinas ISO 26000 (socialinės atsakomybės rekomendacijų standartas).

4. Darnaus vystymosi teorinė analizė parodė, kad svarbu tai tyrinėti ir dėl, kad pasaulis galėtų gyvuoti ir ateities kartoms, t.y. pritariant. Šiuo metu vis labiau susiduriama su globalinėmis problemomis, kurios gali būti išspręstos, tik pritarus ES darnaus vystymosi strategijai ir jos visuotinam laikymuisi pagal prioritetus: pasaulinės klimato kaitos sušvelninimas; transporto poveikio aplinkai mažinimas; pavojaus žmonių sveikatai mažinimas; efektyvesnis gamtos išteklių naudojimas; skurdo ir socialinės atskirties mažinimas; visuomenės senėjimo problemų sprendimas. Lietuvoje darnų vystymąsi įprasmina nacionaline darnaus vystymosi strategija, kurioje aprašyti prioritetiniai darnaus vystymosi tikslai.

5. Tyrime dalyvavę vyresni amžiumi respondentai darnų vystymąsi kaip pačią sąvoką pažino vėliau nei jaunesni amžiumi, tačiau vyresni amžiumi ekspertai šio reiškinių komponentus savo organizacijų veikloje taiko jau ilgą laiką (pavyzdžiui, aplinkosaugos svarbą).

6. Apklaustose organizacijose siekiama ypatingai taupaus popieriaus naudojimo kasdienėse operacijose, siekiant sumažinti tiek išlaidas skirtas popieriui bei spausdinimo priedams, tiek mažinant neatsinaujinančių gamtos išteklių panaudojimą.

7. Svarbu didelį dėmesį skirti ir atsižvelgti į tiekėjų teikiamus produktus ir siekti, jog dirbant pagal griežtas procedūras, kuriose esantys reikalavimai tiekėjams užtikrina gaminio saugumą nuo žaliavų įsigijimo iki patekimo pas vartotoją. Dalis respondentų pažymi, jog reikėtų priimti sprendimą dėl taršos mokesčio mažinimo (dar ženkliu) toms organizacijoms, kurios aktyviai dirba ir įdiegia savo gamybos procesuose taršos mažinimo priemones. Akcentuojamas reikalingumas skatinti organizacijas skirti didesnę dėmesį sveikatos priežiūros sistemai, t.y. drausti darbuotojus papildomu draudimu, kuris suteiktų galimybę įsigyti vaistų, sveikatos gerinimo procedūrų ir kt.

Pasiūlymai

1. Statistikos departamentui priskirti funkciją rinkti ir teigti informaciją apie atskirų regionų, miestų darnaus vystymosi rodiklius ir tą informaciją nuolatos – periodiškai kiekvienais metais ir konkrečiai datai atnaujinti.
2. Lietuvoje vis dar nepakankamas dėmesys yra skiriamas darniam vystymui, lyginant su pasauliniu kontekstu. Siekiant, kad visgi tam tikrose organizacijose būtų vystomas darnumas, reikia didesnio šio reiškinio žinomumo skatinimo, sklaidos bei papildomų naudų organizacijoms, kurios sėkmingai tai įgyvendina., t.y.“ gerosios praktikos“ pasinaudojimu.
3. Rengti Lietuvos regionuose visuomenės informavimo projektus, siekiant supažindinti ir informuoti apie darnų vystymąsi, siekiant užtikrinti gerovę dabarties ir ateities kartoms.
4. Įtvirtinti nuostatą, kad dokumentuotos ir patvirtintos taisyklės organizacijose turėtų būti pripažintos kaip turinčios poveikį ir yra nuolatos kontroliuojama kaip jų yra laikomasi. Tai leistų aiškiau skleisti norimą žinutę bei idėjas ir skatintų darbuotojus aiškiai jas suprasti ir jų laikytis, o esant darbuotojų kaitai naujiems darbuotojams atėjus lengviau įsilieti į veiklą.
5. Organizacijoms siekti dalyvauti iniciatyvose, susijusiose su inovacijomis ir projektine veikla, leidžiančia įtraukti klausimus, susijusius su darniu vystymusi.

Literatūros sąrašas

1. Bagdonienė D., Galbuogienė, A.; Paulavičienė, E. Darnios organizacijos koncepcijos formavimas visuotinės kokybės vadybos pagrindu / . *Ekonomika ir vadyba* [elektroninis išteklius]. ISSN 1822-6515. 2009,, Nr. 14.
2. Bansal P., Roth K. 2000. Why Companys GoGreen: A Model Of Ecological Responsiveness: *Academy of Managemeent Journal*. 717 – 736.. [Žiūrėta 2017-05-15]. Prieiga per internetą: <http://zonecours.hec.ca/documents/A2010-1-2411199.Whycompaniesgogreen.pdf>
3. Bivainis, E., Tamošiūnas, T. (2007). Darnus regionų vystymasis: teorinis diskursas // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 1 (8).
4. Čiegis R., Tamošiūnas, T., Ramanauskienė, J., Navickas, K. Darnaus industrinių zonų vystymosi vertinimas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2010.
5. Čiegis, R. (2004). *Ekonomika ir aplinka: subalansuotos plėtros valdymas*.– Kaunas:VDU I-la.
6. Čiegis, R., Dilius, A., & Mikalauskienė, A. (2014). Darnaus vystymosi sričių dinamikos vertinimas Lietuvoje. *Regional formation and development studies*,12(1), 45-59.
7. Čiegis, R., Gavėnauskas, A., Petkevičiūtė, N., Štreimikienė, D. (2008b). Ethical values and sustainable development: Lithuanian experience in the context of globalisation // *Technological and economic development of economy. Baltic Journal on Sustainability*. Nr. 14 (1).
8. Čiegis, R., Ramanauskienė, J., Startine, G. (2009). Theoretical Reasoning of the Use of Indicators and Indices for Sustainable Development Assessment // *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*. nr.3. p.33-40
9. Čiegis, R., Ramanauskienė, J., Šimanskienė, L., Lietuvos regionų darnaus vystymosi vertinimas, 2010.
10. Čiegis, R., Šimanskienė, L. (2010). The concept of sustainable economic development and indicators assessment // *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. Nr. 21 (2).
11. Čiegis, R., Zeleniūtė, R. (2008). Ekonomikos plėtra darnaus vystymosi aspektu // *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*. t. 2. nr. 1. p.39-53
12. *D. Bagdonienė, A. Galbuogienė, E. Paulavičienė (2009), Tidikis, R., (2003) Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas
13. Darnaus vystymosi rodikliai, 2015, Statistikos departamentas. Prieiga per internetą. <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=2868>

14. Darnaus vystymosi rodikliai. 2010. Statistikos departamentas. Prieiga per internetą: http://www.stat.gov.lt/uploads/11_Darnaus_vystymosi_rodikliai_2010.pdf?PHPSESSID=.
15. Dikčius, V. (2011). Anketos sudarymo principai. Vilniaus Universitetas, Ekonomikos fakultetas, Marketingo katedra. Vilnius 2011. Prieiga per internetą http://www.ef.vu.lt/dokumentai/katedros/Rinkodaros_katedra/Medziaga_studentams/Anketos_sudarymo_principai.pdf (žiūrėta 2017 m. balandžio 08 d.).
16. Domarkas, V., Juknevičienė, V., & Kareivaitė, R. (2012). Institucinės dimensijos vaidmuo darnaus vystymosi koncepcijoje. [Interaktyvus], Prieiga per internetą <http://erem.ktu.lt/index.php/PPA/article/viewFile/2503>.
17. Gaižauskaitė, I., Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vilnius: MRU I-kla.
18. Gražulevičiūtė-Vileniškė, I. (2014). Sociologiniai urbanizuotos aplinkos tyrimai: patirtis ir kryptys, *Tiltai*, Nr. 3, p. 35–52.
19. Hammer, M., Hubacek, K. 2002. Material Flows and Economic Development. Material Flow Analysis of the Hungarian Economy. The 7th Biennial Conference of International Society of Ecological Economics (ISEE). Sousse (Tunisia), p. 24.
20. Yoon, S.W., Lee, D.K. (2003). The development of the evaluation model of climate changes and air pollution for sustainability of cities in Korea. *Landscape and Urban Planning*, Vol.63, p. 145-160.
21. Juknys, R. 2012. Žmogaus ir gamtos santykių darnos link. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/75163>
22. Kahuthu, A. 2006. Economic growth and environmental degradation in a global context. *Environment, Development and Sustainability*, 8, p. 55–68.
23. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Leidykla: MELC Leidimo metai: 2016. Viršelis: Puslapių: 488. ISBN: 9785420017715. Internetu: 27.18 €
24. Kardelis, K. (2005) *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Liucilijus.
25. Kinderytė L. 2010. Methodology of Sustainability Indicators Determination for Enterprise Assessment. *Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba*. Nr. 2 (52). 25 – 31. ISSN 13921649.
26. Kleinaitė I. 2004. Core Sustainability Indicators and Solutions for Global Sustainability. *Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba*, 2004. Nr.1(27), P.75-79 ISSN 13921649.
27. Krankalis, R., & Anzelytė, R. (2013). Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimas kaimiškiose savivaldybėse. *Kaimo Raidos Kryptys Ziniu Visuomeneje*, 1(5).
28. Kutkaitis A. Darnaus vystymosi rodiklių išskyrimo metodologija: problemos ir išvalgos /Regional Formation and Development Studies Vol 9, No 1 (2013) <http://journals.ku.lt/index.php/RFDS/article/view/596>

29. Kvedaravičius J. 2006. Organizacijų vystymosi vadyba. Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba. Nr.1(27). 75-79. ISBN 9955121297.
30. Labuschagne C., Brent A. C., Erck R. P. G. 2003. Assessing the sustainability performances of industries: Journal of Cleaner Production. 373 – 385. [Žiūrėta 2017-05-11]. Prieiga per internetą: <http://vsites.unb.br/face/eco/jmn/textos/ASSESSING.pdf>
31. Laurinkevičiūtė A., Stasiškienė Ž. 2010. Sustainable Development Desiociion – Making Model for Small and Medium Enterprises. Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba. Nr. 2 (52). 14 – 24. ISSN 13921649
32. Lawn P. A. (2005). An Assessment of Valuation Methods Used to Calculate the Index of Sustainable Economics Welfare (ISEW), Genuine Progress Indicator (GPI), and Sustainable net Benefit Index (SNBI), Environment, Development and Sustainability. Nr. 7. P. 185-208.
33. LR Statistikos departamentas, Darnaus vystymosi statistiniai rodikliai. Prieiga per internetą, žiūrėta 2017.04.30
http://osp.stat.gov.lt/documents/10180/259432/Darnus_vystymasis.pdf/75bf6395-ed73-4f8d-81a1-b5d42ca930d5?version=1.3
34. Moldan B., Dahl A. L. (2007). Chalenges to Sustainable Indicators. In: T. Hak, B. Moldan, A. L. Dahl. (Eds.). Measuring progress towards sustainability: assessment of indicators: a Project of SCOPE, the Scientific Committee on Problems of the Environment, of the International Council for Science. Washington, DC. P. 1-26.
35. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (2011). Prieiga per internetą, žiūrėta 2016.05.30
<http://www.am.lt/VI/files/0.515592001408429196.pdf>
36. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. 2009. LR Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 16 d. nutarimas Nr. 1247 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimo Nr. 1160 „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ pakeitimo. – Vilnius. <http://www.am.lt/VI/index.php#r/916>
37. Nutarimas (2003) NR. 1160 NACIONALINĖS DARNAUS VYSTYMOSI STRATEGIJOS PATVIRTINIMO IR ĮGYVENDINIMO“
http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=8084
38. OECD (2001). OECD environmental indicators. Towards sustainable development. Paris.
39. OECD (2005). Measuring Sustainable Development. By Stevens Candice. OECD Statistics Brief. September. No. 10.
40. Rodgers P., Jala K. F., Boyd J. A. (2006) An Introduction to Sustainable Development. Harward Division of Continuing Education.

41. Ruževičius J. Šiuolaikinė kokybės vadybos aprėptis ir kokybės novacijos.
http://qualityassociation.lt/wp-content/uploads/2015/07/Prof.-Juozas-Ru%C5%BEevi%C4%8Dius_%C5%A0iuolaikin%C4%97-kokyb%C4%97s-vadybos-apr%C4%97ptis.pdf
42. Spangenberg, J. H. 2002a. Environmental space and the prism of sustainability: frameworks for indicators measuring sustainable development. *Ecological Indicators*, 2, p. 295–309.
43. Spangenberg, J. H., Lorek S. 2002. Environmentally sustainable household consumption: from aggregate environmental pressures to priority fields of action. *Ecological Economics*, 43, p. 127–140.
44. Šimanskienė L., Paužuolienė J. (2012). Darnus vystymasis organizacijose diegiant standartus. *Tiltai*, 1
45. Šimanskienė, L., Čiegis, R., & Ramanauskienė, J. (2011). KLAIPĖDOS APSKRITIES DARNUS VYSTYMOSI VERTINIMAS. *Bridges/Tiltai*, 54(1).
46. UNCSD. (2001) *Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies*. United Nations, New York.
47. United Nation. (2002). *National Implementation of Agenda 21: A Report*. New York, Department of Economic and Social Affairs, Division for Sustainable Development, National Information Analysis Unit, United Nations
48. World Bank. (2006). *World Development Indicators*. Washington, DC.

Summary

The Evaluation of Sustainable development in Organizations: theoretical and practical approach

GINTAUTAS MILVYDAS

Bachelor Thesis

Management and Business Administration study program

Inovations and Project management

Vilnius University, Faculty of Economics, Management Department

Supervisor – assoc.prof. Dalius Serafinas

Vilnius, 2017

Bachelor thesis scope – 48 pages

Number of figures – 11

Number of pictures – 2

This bachelor thesis paper analyzes the sustainable development as the overall concept of future world existence. The nowadays society meets with many challenges, which are forced by globalization processes, economic, social, political, political and technological changes. All these changes are accompanied by work force, climate and natural resources change processes. All these elements all together forced scientist and politicians to invent and create the new world strategy for better world for future generations – sustainable development. The aim of the course paper is to reveal the main components of the sustainable development and to compare the sustainable development indexes in Lithuania. The methods used in this bachelor is the analysis of scientific literature, comparative, written and interpretation methods. The goals of the paper is to reveal the components of sustainable development, interpret the keywords and terms of sustainable development and to show the variety, to represent the measurement indexes of sustainable development, to represent the situation of sustainable development in Lithuania and compare two different Lithuanian regions. The practical part consist of quantitative research, which included 9 organizations and experts reports.

Priedai

Priedas nr. 1. Klausimynas

Gerbiamasis/Gerbiamoji,

Esu Vilniaus Universiteto ketvirto kurso studentas Gintautas Milvydas. Rašau baigiamąjį darbą tema: „Darnaus vystymosi organizacijose vertinimas teoriniu ir praktiniu aspektu“, ir atlieku ekspertų apklausą. Man labai svarbi Jūsų nuomonė, atsakymai bus naudojami moksliniams tikslams. Garantuojau Jūsų konfidencialumą, todėl prašau atsakinėti atvirai ir nuoširdžiai. Atsakydami į klausimus remkitės savo organizacijos patirtimi ir savo kaip eksperto žiniomis. Jeigu kiltų neaiškumų, galite kreiptis į mane elektroniniu paštu g.milvydas@gmail.com arba telefonu +37067695488. Jūsų atsakymų laukčiau iki š.m. gegužės 25 dienos. Atsakyti galite užpildydami šią elektroninę formą arba atsispausdinę ranka ir nuskanavę galite atsiųsti nurodytu el.paštu.

Pirmoje klausimyno dalyje pateikiami bendriniai klausimai respondento ir organizacijos profiliui nustatyti.

I dalis.

1. Kiek laiko dirbate organizacijoje?

- a) iki 3 metų;
- b) 4 – 5 metai;
- c) 6 – 10 metų;
- d) daugiau nei 10 metų.

2. Kiek laiko veikia organizacija, kurioje dirbate?

- a) 1-3 metus;
- b) 4-5 metus;
- c) 6-9 metus;
- d) 10 ir daugiau metų.

3. Jūsų atstovaujamos organizacijos darbuotojų skaičius:

4. Jūsų organizacijos veiklos pobūdis:

.....
.....
.....
.....

5. Jūsų išsilavinimas:

- a) aukštasis universitetinis;
- b) aukštasis;
- c) vidurinis;
- d) profesinis;
- e) pagrindinis.

6. Jūsų lytis?

- a) vyras;
- b) moteris.

7. Jūsų amžius?

- a) 18 – 25;
- b) 26 – 35;
- c) 36 – 45;
- d) 46 – 55;
- e) daugiau nei 56.

II dalis.

1. Kiek apskritai esate susipažinęs su darniu vystymusi? Ką laikote darniu vystymusi (*angl. Sustainable development*)? Kiek Jums asmeniškai ir organizacijos lygmeniu tai yra svarbu?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Įvardinkite kokie ekologinės aplinkos kriterijai yra taikomi jūsų įmonėje, ir kokius laikote svarbiausiais darnaus vystymosi komponentus savo ir Lietuvos organizacijų veikloje. Jeigu netaikomi jokie, nurodykite priežastis ir kodėl tai netaikoma.

(Ekologinės aplinkos kriterijų pvz. Taupomas popierius (spausdinama ant abiejų lapo pusių); Rūšiuojamos atliekos; Taupomas vanduo, elektra; Gaminamos, parduodamos prekės neteršia gamtos; Darbe naudojamos saugios medžiagos, priemonės ir kt.)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Įvardinkite kokie ekonominės aplinkos kriterijai yra taikomi jūsų įmonėje, ir kokius laikote svarbiausiais darnaus vystymosi komponentus savo ir Lietuvos organizacijų veikloje. Jeigu netaikomi jokie, nurodykite priežastis ir kodėl tai netaikoma.

(pvz. Diegiami kokybės standartai; Skatinamas darbuotojų bendradarbiavimas, kad įveiktų išorinius konkurentus; Vykdoma darbuotojų motyvacija; Nuolat vykdomi darbuotojų susirinkimai; Mažesni taršos mokesčiai organizacijoms įgyvendinančioms taršos mažinimo priemonės; Infrastruktūros modernizavimas sumažinant energijos sąnaudas; Nedarbo lygio mažinimas; Energijos ir žaliavų kiekio ribojimas prekių gamyboje, paslaugų srityje (tai gali mažinti poveikį aplinkai bei padidinti ekonomikos, pramonės efektyvumą ir konkurencijos galimybes); Geresnis žmonių kapitalo panaudojimas įgyvendinant ugdymo ir mokymo priemones (verslumo, įvairių formų inovacijų bei visuomenės solidarumo skatinimas); Lietuvos verslininkų įėjimo į pasaulines rinkas skatinimas, geriau panaudojant vidaus rinkos konkurencijos pranašumus ir kt.)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Įvardinkite kokie socialinės aplinkos kriterijai yra taikomi jūsų įmonėje, ir kokius laikote svarbiausiais darnaus vystymosi komponentus savo ir Lietuvos organizacijų veikloje. Jeigu netaikomi jokie, nurodykite priežastis ir kodėl tai netaikoma.

(Socialinės aplinkos pvz. Skatinama diegti įmonių socialinės atsakomybės principus; Darbuotojų suinteresuotumo kokybišku darbu; skatinamas lojalumas; Laikomasi darbo kodekso nuostatų; Laikomasi darbo etikos kodekso; Darbuotojų interesai derinami su profsąjungomis; skiriamos lėšos labdarai, vykdomos socialinės akcijos (tvarkoma aplinka, duodamas kraujas); Vyrauja stipri organizacinė kultūra ir kt.)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Ar Jūsų organizacijos vadovas arba struktūrinio padalinio arba darbo grupės *(jeigu pats esate vadovas, taip pat atsakykite)* kalba kaip svarbu būti darniai organizacijai, gal pateikia konkrečius būdus kaip to siekti?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. Kaip manote ar Lietuvoje plačiai taikomas darnus vystymasis? Kaip manote, kas padėtų ir paskatintų šiai strategijai papildyti ilgalaikes organizacijų veiklos strategijas?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. Ar sekate savo konkurentų veiklą, susijusią su darniuoju vystymusi? Ar tam tikri jų sprendimai turi įtakos ir jūsų veiklai?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....